

ANTUN FABRIS

(17 Aprila 1864 — † 14 Oktobra 1904).

„Srd“ se danas u crno zavio, jer mu nestade osnivača, nadahniteļa i urednika. Zajedno s nama tuguje i list „Dubrovnik“, kome je pokojnik takoder urednikom bio; tuguju Srbi Dubrovčani, koji su s Fabrisom lišeni prvijenca; tuguju Srbi na Jadranskom Moru, u lomnoj Hercegovini, u ravnoj Bosni, koji su u nému imali pobornika, zatočnika, braniča. Grad Dubrovnik gubi svog imena dostojna sina, Srbi žarkog domo-roca, Sloveni oduševļena brata, a naša žurnalistika brčno pero.

U životopisu čovjeka, kao Fabrisa, ne može se navoditi ni historičkijeh datuma ni svijetom oglašeni-jeh kniževnijeh izuma. Riječi i frazâ; ali svaka riječ odgovara djelu, a svaka fraza nosi na sebi biļeg trajnog efekta. Jer je pokojnik padao u one skromne i mučal-ive radnike na narodnom poļu, koji su za ustrajni ali ne bučni, za prijegorni ali ne hvališni rad crpli uvje-rene, polet i sile jedino iz svoje sopstvenosti, bez obzira na zdravlje, zaneseni poletom osjećaja, dok im vatra oduševļeņa ne istroši tjelesnu snagu. Ti ļudi ne padaju trusom golema diva, koji zaļuļa krajeve i narode,

ostavljajući za sobom rasparane stranice povjesti, već nezamjetnom tišinom svagdašnjega radnika, koji ne ruši već gradi i čijim je znojem s vrha do dna sastučen klak narodnoga doma. Takovi su ljudi vazda mučenici usuda: njihov je konac tragičan mimo ine. A kad odvojite vrline, prilike vremena ili neobične zgode tu tragičnost iznesu na očito vidjelo svijetu, tad postanu narodni mučenici, ime im se s kolena na koleno pruruči, dok se tijekom vremena premetnu u heroje.

Takav bješe Antun Fabris.

Srpstvo u Dubrovniku duguje mu mnogo i za buđenje narodne svijesti i za organizaciju stranke i za ugled što ga je uživalo i za onaj što će ga steći. S druge strane duguje mu nezasluzeno podzreće u koje je palo, i strah što je ulijevalo. Prvo je donijelo koristi; drugo je donijelo štete. Ali korist bila je sva na uhar Srpstva a ni zere na uhar Fabrisa; dok je šteta svom težinom zapala najviše nega sâma.

Izlišno je ovdje nanizati činjenice, koje su svakome, te ove retke čita, dobro poznate. Za Trojanovićem ode i drug mu Fabris. Ona ista povorka, što je mladoga pjesnika dopratila do vječnoga stana, slegla se u nedjelju da otprati i Fabrisa do prijeporne rake, u mnogo većem broju, jer je i Antunova smrt za narod mnogo teža bila. Nijesu govori četiriju besjednika izmamili suze na očima slušalaca, već su suze izvabile govore.

Nije nigda Dubrovnik vidio sjajnijega sprovoda siromašnijem čovjeku.

Antune Fabrisu, od srca ti želimo, da ti dajbudi kosti počinu u miru!

MATICA SRPSKA.

— A. Fabris. —

O školskijem ferijama jednoga letnoga dana po podne odvezoh se s prof. Tihomilom Ostojićem i Dr. Jovanom Radonićem u Župu Dubrovačku. U ono vrijeme padahu reforme Matice Srpske. Preko zakuske kod Tonkovića povede se o tome najviše razgovor, kao što je i u redu bilo, jer Ostojić i Radonić bili su kolovođe pokreta i reformama u Srpskoj Matici.

Do-ondašnje staće u Matici Srpskoj nije se moglo više braniti, akcija i kritika mladijeh i sposobnijeh ljudi bješe na juriš osvojila Maticu, i ne bijaše druge već nima povjeriti, da u književnom odjeleću Matičinom reforme izvedu.

Mlada generacija bješe postavila sebi ovaj zadatak:

1. *Letopis* tako reformovati, da bude izgledao kao moderna revue u svakom pogledu, oko koje bi se imali okupiti svi bolji srpski književnici i naučeaici. Privlačna pak tačka za pisce bio bi dobar honorar. *Letopis* bi izlazio šest puta godišnje.

2. Izdavati knjige Matice Srpske. Tu bi izlazila naučna i književna djela bolijeh srpskijeh književnika.

3. Proslijediti izdavañem knjiga za narod.

4. Izdavati kalendar Matice Srpske.

Pretplatnici dobivaju sve knjige osim kalendara za 4 krune na godinu.

I prije sam čitao o tijem reformama, ali je svakako onda to bilo zanimljivo čuti od samijeh pokretača, punijeh nada i samopouzdaña.

Sve je to lijepo, prihvatih, osobito mi se dopada prva tačka t. j. pretvarañe *Letopisa* u modernu revue, kojoj bi bio opstanak za uvijek obezbijeden. Kad bi se to postiglo, ne bi bili u vječitoj zebñi, kad nestane ovoga ili onoga dobroga književnoga lista, hoće li se drugi pokrenuti. Ali jedna revue treba da izlazi barem jednom na mjesec, ako hoće da odgovori potrebama inteligentnoga svijeta. — Sve pak skupa uzeto, sve mi nešto miriši na nekakvu utakmicu s onijem u Biogradu, osobito s onijem oko Srpske Književne Zadruge. Ako je to

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

tako, kao što se meni čini, to bi bila stvar na silu, pa i današnje prilike nijesu za to. Biograd je odavno odnio nad Novijem Sadom prvenstvo na književnom i kulturnom polu. Biograd je danas neosporno kulturno središte cijeloga Srpstva. Tako su prilike donijele, i tijekom treba da se pomiri Novi Sad i u njemu Matica Srpska i oni oko nje. Te vaše reforme, osobito knjige Matice Srpske, i niska cijena za pretplatnike, mogle bi lako pobuditi sumnju, kao što već rekoh, da je to utakmica Srpskoj Književnoj Zadruzi. Ako je to zbilja tako, bilo bi veoma žalosno, jer je Srpska Književna Zadruga osnovana u Biogradu zbog prijeke narodne potrebe. Srpski književnici i rođoljubi u Biogradu onda su učinili, što je Matica Srpska u Novom Sadu imala odavna uraditi i što je nezin zadatak bio. Što je onda Matica propustila da učini, danas ne smije da drugim smeta da to dalje izvode. Novi Sad i Matica Srpska u njemu treba da se zadovolje ulogom, koju im je odredilo vrijeme i prilike. Dubrovnik je bio u srednjem vijeku srpska Atina, Novi Sad je bio, recimo, do sedamdesetih godina srpska Atina, a sada je Biograd srpska Atina. Protiv toga ne može se učiniti ništa. Pošto je nastalo pitanje reforama u Matici Srpskoj, trebalo je da pokretači dobro prouče književne i kulturne prilike Srpstva, pa gdje vide, da zija kakva praznina, gdje vide, da postoji kakva velika potreba, tu doskočiti. Za sada je književni i kulturni život u Srbiji dobro upućen, samo književni listovi nijesu stalni u svom izlaženju: jednom ih imamo mnogo, jednom opet u tome pogledu stoji vrlo rdavo. Još za dug niz godina teško će Srbi imati jednu stalnu, obezbijedenu revue, koja ne bi zavisila o uredniku ili knjižaru i štamparu i t. d. Tu potreba i prazninu imala bi ispuniti Matica Srpska.

Moji prijatelji i poznanici pomislivo su me slušali, ali im neke moje primjedbe ne bijahu po čudi, jer mi jedan od njih reče: Vi možete tako misliti, ali ne smijete tako pisati. U daljem razgovoru oni su od sebe odbili i svaku pomisao na utakmicu s Biogradom i naglasili, da od pametnoga književnoga rada ne može biti štete

Godinom 1901. otpočeo je nov život u književnom odjeleću Matice Srpske. To se odmah opaža na „Ljetopisu“ i drugijem izdanjima Matičinijem. Vidi se, da su se posla prihvatile mlade i vrijedne sile. Ali odziv na kupleće pretplatnikâ i članova nije odgovorio nadama reformatorâ. Što većega odziva nije bilo, po mom mišleću, dva su razloga: prvo, što je svak bio izgubio povjerenje u Maticu; drugo, što je Srpska Književna Zadruga već prije bila zapremila zemlište, odnijevši velik broj članova. Članovi Srpske Književne Zadruge i Matice Srpske ne mogu biti različiti, već gotovo jedni te isti. Da su reforme Matiči Srpskoj velik broj pretplatnika i članova pribavile, to bi za cijelo bila osjetila Srpska Književna Zadruga, a to bi bila šteta. Nema ih mnogo koji mogu držati izdaña i jedne i druge kulturno-književne ustanove. Svakako sada Matica Srpska broji daleko veći broj pretplatnika i članova nego prije, pa tu su mnoge ostavštine, od kojijeh je istina samo jedan mali dio određen na književne svrhe, ali, kako sam slušao u Novom Sadu, ima sredstava i načina, da se povisi izdatak za književno odjeleće, osim što se još mogu da uproste troškovi oko uprave Matičine, koji su po priznañu mnogijeh baš veliki. Kad bi se u jednu riječ gazdinstvo Matičino tako uredilo, da se imaju najviše na umu ciljevi Matičini prema potrebama i duhu vremena, vele ljudi, da bi književno odjeleće sa ljudima, koji su sada tamo, još većijeh uspjeha postiglo. A ovako je moralo već prošle godine, poslije Matičine skupštine, da prekoračeni proračun uštedama dovede u ravnotežje, što znači, da umañi Ljetopis i ograniči za sada izdavañe knjigâ Matice Srpske. Prva žrtva ove finaceijalne nezgode, govoraše mi prošle godine Dr. Radonić, biće, da će se obustaviti izdavañe Stanojevićeva djela Vizantija i Srbi, od koga je prošle godine prva sveska izašla, a bilo bi ih još devet. Sva je prilika, nastavi Dr. Radonić, da će ovo djelo izaći na ruskom jeziku. Od tada je prošla godina dana, t. j. od moga boravka u Novom Sadu i razgovora s ljudima oko Matice Srpske.

Je li se što ispravilo u tome pogledu, u velike sumñam, jer je ovogodišña skupština Matičina pokazala jednu ružnu novost, biva, nepismeni napadaj na uređivañe „Ljetopisa“. Dr. Žarko Miladinović presudio je ovako: uređivañe „Ljetopisa“

je ispod svake objektivne kritike. Nije bilo nikoga u dvorani, da mu dovikne: ne sutor ultra crepidam. Samo onaki nepismeni ispad zaslužio bi gornji odgovor, inače svakomu je slobodno kazati svoje mišljenje, ali u granicama zdravoga razuma. O uređivanju „Letopisa“ čitao sam i slušao samo hvale i priznanja od stranijeh i našijeh naučnaka i književnika. Dopustiće Dr. Žarko Miladinović, da se još neko razumije, barem onoliko koliko on. Zar da mnijeña svijeh tijeh ljudi, kojijem je zani- maće nauka i književnost, u strogo književnom pitaņu ne vri- jede ni toliko koliko ona radikalskoga kaptola oko „Rada“?!? Ali „Letopis“ ne odgovara našim prilikama, našim po- trebama, nadodaje Jupiter Tonans. Koje su to naše prilike i potrebe, nijesu gospoda udostojala skupštinare da ih pouče i upoznadu.

Kakav bi trebalo da bude „Letopis“, moja je malenkost izvoljela kazati i u više prigoda to je prošle godine u Novom Sadu naglasila. Kad sam o tome govorio već s pok. Dr. Ilijom Vučetićem, i kad sam ga kao fiškala Matičina pitao za mni- jeće, što on misli o tome, da Matica Srpska pretvori „Letopis“ u srpsku revue, koja bi svakoga mjeseca izlazila, odgovorio je, da njihove prilike nijesu još za to. Prekidoh odmah raz- govor o tome predmetu i prijedoh na politiku, jer prilike tamo prilike amo, pa dode do toga, da niko ne vidi neprilikâ.

Pokretovci, ili ti boļe oni koji danas rukuju književnijem odjeleņem Matičinijem, oni su prije u osobitijem publikacijama (Pokret) a od g. 1901. na djelu pokazali, što hoće i što mogu. I oni su za to, da se „Letopis“ sasvijem pretvori u jednomje- señnu srpsku revue, ali vele, nema sada sredstava za to, kad bi se htjelo pridržati sva izdaņa Matičina. Valda se vremenom i to pitaće riješi. I danas je „Letopis“ u tome pravcu uređi- van; u nekijem je strukama vrlo dobro uspio, kao n. pr. u historiji, literarnoj historiji, lijepoj književnosti, kritici, dok su pitaņa prosvjetna, ekonomska, društvena i t. d. gotovo ostala nedodirnutâ. Ali ne s toga što se redakcija nije za to brinula, već što je na prvijem koracima uvidjela, da za to treba mnogo više ljudi, nego što ih ima u Novom Sadu i što se treba po- starati, da se tu što više sposobnijeh radnika koncentruje. Ovo priznaje sama redakcija.

A što hoće radikalni kaptol? To je zavijeno u tami, to je tajna. A to je ono što ne vaļa. Trebalo bi da jednom ugarski radikali izadu s izradenijem programom o Matici Srpskoj, jer dosadašnje njihovo postupaње, osobito na poslednim dvjema skupštinama, nije bilo ozbiljno ni dostojno najveće stranke, koja masama raspolaže. Znam, da radikalna stranka nema sada svojijeh ljudi, koje bi u Maticu namjestila, i da u opće kod inteligencije slabo stoji. Onako pak postupaње, kao što je bilo ono D.ra Žarka Miladinovića, treba da uđaljuje još više inteligenciju od radikalne stranke, treba da čini gubiti radikalnoj stranci simpatije ljudi, koji su nakloņeni pravijem radikalnijem načelima. Masi će valda goditi taki postupeci, ali ko samo radi da ulicu zadovolji i da izbaci nekoliko fraza, ne radi u narodnu korist. Uvjerem sam, da su i sami radikalcu uvjereni, da spremnijih radnika za sada nema od onijeh, koji od g. 1901. rukovode kniževnijem odjeleņem Matice Srpske i da se bolijem ne mogu zamijeniti. Uvjerem sam, da i oni vide i priznaju, da u Matici Srpskoj od g. 1901. ima napretka i uspjeha. Pa zašto u javnosti dopuštaju, da se na jednoj skupštini, u ime radikalne stranke, onake neozbiljne i nepismene tvrđne izbacuju? Zato što ljudi, koji su uspjeli da se reformuje kniževno odjeleņe Matičino, nijesu radikalcu, t. j. usudili su se ne pripadati ni jednoj srpskoj novosadskoj stranci, što ne odobravaju novosadske politike i što su osnovali u Novom Sadu Omladinsko Kolo, koje je uzelo sebi za uzor rad oko Privrednika u Zagrebu. Ali ovi mladi ljudi mogu jednom postati opasni takmaci..... pa ih treba.... Ako nije to, što je onda?... Sama redakcija „Letopisa“ priznaje, da treba privući u Novi Sad što više spremnijeh ljudi, da uzmogne „Letopis“ postati pravom savremenom revue, a amo se udara naročitom tendencijom na ono par ljudi, koji zbiļa vrijeđe, ne bi li im omrznuo rad, i to rade pored toga što znaju, da ne mogu ne samo bolje nego ni onakve na njihovo mjesto namjestiti. Kad je na prošlogodišnjoj skupštini bio iznesen prijedlog, da se knižničaru Matičinu povisi plata, jer da s onolikom platicom ne može živjeti, i kad mu skupština ne bi udovoljila molbu, da bi bio prinuđen, i ako teška srea, rasti se s domovinom i tražiti u inostranstvu hļeba — na to se je čuo glas u skupštini: „neka ide“. To je bio pravi ci-

nizam, jer D.ra Jovana Radonića nema ko da zamijeni, pa da mu se dade ma koja plata, ako se pazi na naučnu spremu i sposobnost. Dr. Jovan Radonić, knjižničar Matice Srpske, spada u onaj maleni broj historičarâ, u koje Srbi polažu mnoge nade.

Pročitao sam u „Zastavi“ članak, u kome se jadikuje, što su se skupštine Matice Srpske pretvorile u vašare, na kojijem se nastoji samo jedan drugog nadvikati, pa ukazuje na dostojanstvene skupštine rumunskoga društva „Astra“. I ja sam prošle godine prisustvovao jednomu takomu vašaru t. j. godišnjoj skupštini Matice Srpske i toliko sam se nauživao, da se drugi put ne bih zaželio tih vašara. „Zastava“ mjesto onoga članka bila bi bolje uradila, da je D.ra Žarka Miladinovića odvratila od onoga nepismenoga napadaja na „Letopis“, da je mjesto napadati potpomagala i u zaštitu uzimala one mlade sposobne lude u Matici, jer zna vrlo dobro, da se i ono malo reforama izvelo protiv uvjereña i voľe uprave Matićine, koja je do skrajnosti konservativna, s toga će napadaji Miladinovićeви biti izazvali tajnu veliku radost u krugovima uprave Matićine. Skrajnosti se stiču. Reformatori u Matici Srpskoj nalaze se između dvije vatre: konservativaca i radikalaca, oba protivnika dosta jaka da nešto unište, ali po današnjem stañu svome ne mogu ništa stvoriti. Osim toga ne vjerujemo, da je „Zastavi“ izbjeglo, da se „Letopis“ puni radovima, koji nijesu nikli na vlastitom zemljištu, t. j. da „Letopis“ nije izraz snage Srbâ iz Ugarske, da nije, ovakav kakav je, organski stvor*) ñihov, a stoprvo kakav bi bio, kad bi se uređivao po prilikama i potrebama Žarka Miladinovića! „Zastava“ biće opazila kod Srbâ u Ugarskoj opadañe radnikâ na naučnom i književnom poľu, osobito u svojijem redovima, te će po svoj prilici radikalni prvaci biti uzeli u pretres tu važnu pojavu. Ako bi ko htio uprijeti prstom u radikalno društvo „Rad“ u Rumi, odgovoriću prosto: Ako to društvo ima iste ciljeve koje i Matica Srpska, onda je suvišno.

*

*) Vidi br. 200 „Srbobrana“.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Matica Srpska od godine 1901. svojim izdańima, koje sam u početku članka spomenuo, učinila je ogroman korak naprijed i postigla je uspjeha u svakom pravcu prama prilikama. Ono što su reformatori Matičini, kako se meni čini, zamišljali u svojoj bujnoj mašti, prirodno je, da se nije moglo postići: podizańe Novoga Sada na prijašnji stepen u kulturnom životu srpskoga naroda. To se nije postiglo i to se ne će postići radi tri važna razloga: prvo, što Novi Sad ne može da se više takmiči s Biogradom, koji pak sâm treba velik broj naučeńakâ i kniževnikâ za svoje naučne, kniževne i kulturne ustanove; drugo, što Matica Srpska nema toliko sredstava, da bi sredstvom velikijeh honorara povukla sve boļe kniževnike k sebi; treće, što Novi Sad i bližńa okolina űegova imaju veoma malen broj spremnih ļudi za jedan velik posao kao što Maticu Srpsku zamišljaju reformatori űezini.

U svakom pogledu današńi radnici u Matici Srpskoj zasluļuju hvalu i priznańe, što su ovaj kulturni zavod naše braće u zemļama krune sv. Stjepana uspjeli probuditi iz drijemeļa i uputiti ga cijeli, koja doista prevazilazi onamošńe sile i prilike, ali koja svakako pokazuje veliku voļu i pregnuće. Oni su uređivańem „Letopisa“, koji je stekao dosta priznańa, izdavańem kniĝâ Matice Srpske, izdavańem kniĝâ za narod, u koje spada i dobro uređivani kalendar Matice Srpske — pokazali umješnosti i sposobnosti.

STRAMPUTICAMA NA PUT.

(Kraj).

Igra u tri dijela
za večerñi posjed.

D I O T R E C I.

Pojava I.

Ivo i Antun (u Antunovoj sobi).

Ivo. Jest, sve što hoćeš; dobro je gledat za svoje dijete; dobro je donekle mrđit se i opirat se, ali sad više što ćeš učinit?

Antun. I ti si uzeo posô za glavu, pa sve o jednoj stvari čevrlaš kako baba o uštipcima. Meni je nešto teže na glavi. Reci mi ti, kako je Jele, jesi li je vidio?

Ivo. Došô sam u tebe iz nézine ložnice, i rekô sam ti, netom sam stupio tu na vrata, da sam sad od né; a ti si bio zamišljen i nijesi me ništa ni pitô.

Antun. Što ćeš; ne znam gdje mi je glava.

Ivo. Dakle i ti imaš posala preko glave?

Antun. I kakovijeh! Ti si samo bestužan.

Ivo. Znaš što je govorila Cavtajka¹⁾: „Svak ima svoga vraga, i ja imam moga Pera“. Tako ti i ja govorim.

Antun. Biće, ali te ne vidim nigda ni uskošena ni zamišljena. — Ma molim te, odgovori mi što sam te pitô.

Ivo. Što ćeš da ti rečem! Ona je pijehña stvar ška-kļiva. Biće sinoć izišla iz vruća, a na dvoru studeno, pak se nahladila. Suviše, kako znaš, gospoda je Jele nervozna; pa joj se vas život ustresô. Valjalo bi na leto da podeš u svijet s ñom i vidiš za nézino zdravlje, a do tada neka se čuva. Kadgod, kad je lijepo, može izit, pa poć u teatar, na šetñu, na posjed; ele razabratì se.

Antun. Vidim ja, kad je tako, da ona pati na sreü.

¹⁾ Žena iz Cavtata, okoline Dubrovačke.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Ivo. Svak, mañe-više, ima štogod na sreću u zdrelijem godištimu.

Antun. A može li joj do leta poč na gore?

Ivo. Moglo bi, još ako joj kakva suprotiva pode po sreću.

Antun. Ma ima li kakav lijek, da se barem pokrpi do leta?

Ivo. U ñe je dvoje, kako sam ti rekô: Pijehña i nervi. A nervi su, ja mislim, u ñe gora nemoć od pijehñe. Za to, vjeruj mi, naj boli ti joj je lijek, da dopustiš ovu vjeru. Jele bi tad skokla kako mladica.

Antun. Ali¹⁾ si joj ti govorio?

Ivo. I kako! A ona me kumi i moli da te nagovorim. Što ćeš, majka je; pak bi htjela vidjet dijete namireno dok je u snazi.

Antun. Eh nijedne ženske pàre! Kako su one sve osnovale!
(Kate Mala ulazi s kafom).

Pojava II.

Kate i prijašñi.

Kate. Služite se, gosparu Ivo!

Ivo. Hvala ti, dušo moja! Da, kako si mi od sinoć? Jesi li se naspala?

Kate. Hvala Vam na pitañu. Spala sam s uha na uho jutros do 8 urâ.

Ivo. A drežde li ti noge?

Kate. Ne, ni malo.

Ivo. O Antune, što ti se čini, a? A mi se umorimo što uzidemo uza skaluu!

Antun. Ja ne; još mogu dobro.

Kate. E, e! Čaće je još, Bogu hvala, kako vuk.

Ivo. Ma se on, dušo moja, svako godište tamo u svijetu *karinava*²⁾; a ja na mene nikad stupe³⁾ ni katrama⁴⁾, pa vaļa da se razdroždım.

¹⁾ Zar. ²⁾ Pomorska riječ o brodu, i veli se da se brod *karinava*, biva *popravlja*. ³⁾ Sebica. ⁴⁾ Pakao.

Kate. I vazda ste smiješni! Nego idem privirit majku. A nuti! Bila bih zaboravila. Moj ubručić? . . .

Ivo. Još mi one blažene riječi nijesu došle na pamet. Pa, hvala Bogu, ako i ostane oni ubručić u škatuli; sad će ti ih majka spravit za prćiju punu škrabiecu.

Kate. Ha, ha, ha! I vazda ste isti! Sluga Vam sam.

Ivo. Zbogom, dušo! — (Antunu) Antune, vaļa više da se nakaniš za ovu Malu.

Antun. Za ņu se mislim ja; ti se ne brini.

(ulaze Vlaho i Slave).

Pojava III.

Slave, Vlaho i prijašni.

Vlaho. Dobro vam jutro! (svi se rukuju). Ne pitam vas za zdravļe od sinoć, jer vas vidim na nogama; ma gospoda Jele!

Antun. Hvala Vam, gosparu Vlaho! Ja i Mala smo dobro, ali je Jele noćas zavratala¹⁾ od zadube, netom smo se vratili.

Slave. To smo čuli po djevojei. Zato smo i došli.

Ivo. Najela se mangarnice prije nego je izišla. Vi ste to krivi, gospo Slave!

Slave. E jest! Izjela je jednu fjelicu²⁾.

Vlaho. Ah tužne gospode Jele! A mi smo sad bili povirit časom gospođu Cvijetu.

Ivo. Pa kako je?

Vlaho. Ništa, dobro je.

Ivo. Znô sam ja. Isplače se, isprinemaga se, pa se digne zdravija. E ono je istina o sedam dušâ u ženi³⁾, a prostitute, gospo Slave.

Slave. Ma ti se Cvijeta, dokture, ugrizla za prst.⁴⁾

Ivo. E, ma ja ću se čuvat. Pa nijesam joj ja sve kriv; a i da sam, ako mi nešto udjede, prestiće mi i još će me poļubit.

(svi se smiju).

Vlaho. Dakle tako tužna gospoda Jele!

¹⁾ Razboļet se. ²⁾ Kriška. ³⁾ Po talij. poslovice, da žena ima sedam duša i dušiecu poprijeko „sette anime e l' animin per tresso“. ⁴⁾ *Ugristi se za prst* znači *prijetiti osvetom*.

Slave. Ah što mi je to žô čut!

Antun. E nije ništa dobro, a eto vam tu liječnika.

Ivo. Znete li, ona pati zaduhom, a bilo je hladno na dvoru, pa mangarnica

Slave. Ma je li? — Nije ništa teško?

Ivo. Moglo bi i pozlit.

Vlaho. Ma što joj se to zove?

Ivo. Može bit da joj je žica nemoći u krvi, a može i to bit da joj je pošla kakva suprotiva po sreću. Za to su joj se uzigrali i živeći.

Slave. Tamo na leto, Antune, vaša da je povedeš na liječenje u svijet; a sad bi se htjelo da se može oporavit. Izmisli, dokture, kakav lijek. Bi li bio koji način?

Ivo. Bi, kako ne; kakvo rastreseće i razigraće duha, kakvo vesele u kući. Govorio sam Antunu, ništa bolje nego da se ova vjera sklopi, pa bi gospoda Jele prhla kako vjeverica.

Slave. To, to, to je najbolje! Antune, omekšaj, umoli se!

Vlaho. A što govori Kate Mala?

Ivo. Grad se teško osvaja, ako mu ne otvoriš vrata. A Kate je vratarica, i ona Peru otvara vrata sa svijem srcem.

Vlaho. Kad je tako, sve je lasno. Antune, ti mûčiš?!

Antun. A što ću govorit, speli ste me u gvožđa.

Slave. Ma reci mi, Antune, što ćeš iskat bolje od Pera Maloga? — Dobre je kuće, skladan je, pošten je; jest malo plah, ali je mlad.

Antun. A njegovo Srpstvo? — Kad promislim, sva mi se krv popne u glavu.

Ivo. A ti sved istu kako *Trentin*¹⁾. „Ne quid nimis“²⁾. Razbio si svakomu *kitarin*³⁾ tijekom Srpstvom.

Vlaho. Lijepo je zasvirat, pa i za pas zadjesti.

Slave. Pa nuti! Svršio je nauke, i kako čujem vašan je liječnik.

Antun. Ma ja, sve što ih je, ne bih se od nijednoga pustio liječit.

Ivo. Da, da, imaš razlog; mi nijesmo učili *veterinariju*.

¹⁾ Vlastito ime jednog davnog gradanina, koji je uvijek istu stvar ponavlđo.

²⁾ Ne treba ništa pregoniti. ³⁾ Stari muzikalni stroj.

Vlaho. Antune, drž' to! Ova nije ništa gora od sinošnjih. (Polako doktoru): Ne znam koliko ti je na mjestu sad u ovom času.

Ivo (polako Vlahu): Ne vaļa nigda ostat dužan, kad se možeš odužit.

Slave. Baš je lijepa, ali je i jaka, jer je komu kako pest pod nos. Zato, prije nego se što dogodi, idem časom privirit Jelu.

Vlaho. Mogu li i ja?

Slave. Sad ću je pitat (ide).

Pojava IV.

Antun, Ivo i Vlaho.

Antun. Ja sam ti, Ivo, ostô dužan. Ma vjeruj mi, svi vi liječnici trtate oko nemoćnika kako slijepci. Kirurdija je napredovala, ali medicína ostaje kakvu je ocijenio Volter, ona dosjetljiva i svijesna glava.

Vlaho. A molim te, Antune, što je to Volter rekô o medicíni?

Antun. On je rekô, da je medicína gotovo najgore licumjerstvo.

Vlaho. Ivo, drž' to. Boļe da si mučô.

(dolazi Slave i zove Vlaha).

Ivo. Antune, budi na čemu si.

(Vlaho i Slave javļaju se i idu).

Vlaho. Sad nema duga između vas dvojice. S bogom!

Oba. Sluga, gosparu Vlaho!

Pojava V.

Ivo i Antun.

Ivo. Ala, slijedi.

Antun. Ja sam ti rekô što sam ti imô rijet. Šilo za ognilo.

Ivo. Onda, čuj me. Kako se Volter u čemu god porekô na kraju svoga života, tako će bit promijenio svoju misô o medicíni.

Antun. Sve je laž, što se govori o Volteru na smrtnoj posteli. On nije promijenio ništa.

Ivo. Jadan Antune! Nije lasno kad zaledaš¹⁾ i iznemožeš, promijeniš da i ne ćeš, jer oslabiš; a „mens sana in corpore sano“²⁾. Vjeruj mi, ja kako liječnik svjedok sam velikih promjena na smrtnome času.

Antun. To su sve slabići, koji mijeraju.

Ivo. Dobro, dobro, javićeš mi se i ti, kad upreš očima u gredu.

Antun. U mene je, zahvale Bogu, sva kuća štukana³⁾.

Ivo. Oli štukana oli neštukana, ti si meni moj, kad oslabiš i iznemožeš.

Antun. Ma svakako ti mi ne ćeš napućivat popa; imaću zeta liječnika.

Ivo (viče): Bum, bum! Dobili smo! Airli! (skače, ljubi Antuna, poteže ga). Idem ih zvat, čekaj! (bježi niza stube, a na buku izlaze Kate Mala, Vlaho, Slave i Jele u odrenijem haĳinama).

Pojava VI.

Slave, Vlaho, Antun, Jele i Kate Mala.

Kate. Što je ćaće, za Boga?!...

Antun. Pomamio se.... izletio je, da ih ide zvat.... vežite ga..... zamahnitô je.

Slave. Ko, ko?

Antun. Ivo.

Vlaho. A koga ide zvat?

Antun. Biće Pera Maloga s roditeljima.

Kate. Oh, blažena Gospo!

Jele. Jutros sam je zavapila i evo me uslišila! Dakle, dragi moj Antune, ti se veće ne opireš?

Antun. Sve poradi tebe, jeda li se preneš, da te ne gledam sved krepanu⁴⁾.

Jele. Ako me ništa ne ozdravi, hoće zajsto ovo, da vidim mirnu i zadovoljnu moju Katu. (ljubi je).

¹⁾ Logom leći. ²⁾ Pamet zdrava u zdravu tijelu. ³⁾ Potklačena, ne vide se grede. ⁴⁾ Slaba zdravĳa.

Slave. Ah lijepa veseļa! Na što smo se danas srećom namjerali!

Vlaho. Lijepe baš sreće! Ja sam znô, da Antun nije stijena, i nadô sam se da će omekšat, pa i poradi djeteta.

Antun. Ne, ni po što, nego poradi Jele. Čuli ste liječnika da je jedino ovo može razigrat i rastresti; a Kate je mogla čekat. Što joj mañka u ćaće i majke?

Kate. Mañka mi dragi.

Svi (štucaju): Dobro, Kate, dobro!

Kate. A znaš, ćaće, onu pjesmicu, što si me naučio? Počinje:

„Oj, mili Bože i dragi!“

a svršiva:

„Draži je dragi od brata!“

Svi. E tako je!

(Kucaju na vrata, pa ulaze Cvijeta, Niko, Ivo i Pero Mali. Jele se krije radi svoje opravke).

Pojava VII.

Jele, Slave, Cvijeta, Kate, Antun, Vlaho, Niko,
Ivo i Pero.

Ivo. Evo ti, Antune, Nika; nešto ti ima prišaptat.

Niko. Dragi Antune! Evo ti svećano pred ovom gospodom pitam kćer Katu za zaručnicu svome sinu Peru. Ako pristaješ, neka im je blagoslov od nas, kad su se sami iznašli.

Antun. Kate, što si ti u sreću odlučila?

Kate. Ja pristajem drage volje.

(Pero joj miga, klima glavom i smije se vas rastresen).

Antun. A što si ti, Pero?

Pero (iznebušen). Što? Ja sam Srb.

Antun. Aprdu otole!)! Da ne gledam, gdje smo i na čemu smo, sad bih.....

Ivo. Pero, vrag te odnio, govori: pristaješ li?

Pero. Sa svijem srcem. Prostitute, bio sam zamantran.

*) Pošprdni ukor mlademu.

Antun. Od mene vam dakle blagoslov.

Niko. I od mene!

Jele. Sve vam na cvijeću pjevalo, i da ste srećni i čestiti u svetoj ženidbi!

Cvijeta. Sve vam prosto, draga djeco!

Ivo. A praštate li i meni, gospo Cvijeta?

(svi u smijeh).

Cvijeta. Daću ti ja! Platićeš ti meni!

(svi se rahole, smiju, rukuju i čestitaju, a vjerenici pristupaju Ivu).

Kate i Pero. Gosparu Ivo! Hvala Vam!

(Ivo klima glavom i smije se).

Cvijeta. Dokture, ti ćeš znat, zašto se govori „sveta ženidba“?

Niko. Ajme meni, Cvijeta, to pitaš! Nije li ženidba svetotajstvo kako kršteće i ostali sakramenti?

Ivo. Nije samo za to, Niko; nego jer ima mnogo mučenikâ u ženidbi.

(svi se smiju).

Niko. Ma kako drži sve ove špotice na pameti!

Ivo. A držiš li ti, Niko, na pameti ono što sam ti govorio, kad si me onomadne srio?

Niko. Što? Ne spomiñem se.

Ivo. Ono da sam dužan do grla; i da ćeš mi ti platit dugove, ako ova stvar dobro izide? (svi u smijeh). U ponedjenik je u mene „il carnevalone di Venezia.“ Dakle ja vas čekam.

Svi. Hvala Vam, gosparu Ivo! Svakako ćemo doć.

(veselo se razilaze)

(pada zavjes).

Svrha Komedije.

L. Z.

SITNICE IZ DUBROVAČKE PROŠLOSTI.

— A. Vučetić.

10. Smutna u dvornici velikoga vijeća g. 1672.¹⁾

Polača, gdje se za doba republike činilo veliko vijeće, bješe zgrada između „Luže“ (glavne straže) i „Dvora“, s kojijem je polača bila u unutrašnjoj vezi. Ona bješe u gotičkom stilu; imadaše sprijeda tri prozora; srednji bješe sa trostrukijem otvorom, dva krajnja imadahu doksat. Poviše srednjega prozora bješe kameni kip svetoga Vlasija, zaštitnika Dubrovnika. Ulazna vrata bjehu na desnoj strani bliže „Dvora“. Timpan od vratâ²⁾ sastojашe od ploče s ovijem relijevom: Krilati sveti Mihovio arhandeo gazi dvije aždaje (nesloge ili smutne i oholosti) sastavljene pri trbuhu i spružene jedna glavom na desno, druga na lijevo; na lijevo zmaj a na desno čovječja rogata i bradata glava. Svetac u desnoj ruci drži koplje, koje je sada razbijeno, a u lijevoj mač, sada slomljen. Desna mu je ruka okrnuta, što više osječena. Nakazi ljudskoj noge su i brada okrnuta. Blizu „Luže“ bješe na nizoku velik otvor s gvozdenom rešetkom.

U jednom kraju pročelja pri vratima bješe mali izvornik ili točionik s točkom, koji predstavlja lavlu glavu, s kamenicom i sa stalkom ili nogom. Uzduž cijele pročelne stijene bješe kameni sjedište.

Nešto nam je poznato i o unutrašnjem raspoređenju polače. Dvornica velikoga vijeća bješe uređena za vijećnicu, jer ne pod bješe zgrađen na stepene, na kojijem se nalažahu sjedišta ili stolice. Za rasvijetljenje vijećnice bila su dva, može biti i više dublijera, koji bi se užegli pri večernijem sastancima. Dvornica nije bila samo za veliko vijeće, nego je bila i padalište nekijeh javnijeh službenika; tako na primjer u noj je svako veće bio sastanak za uređenje noćne straže gradske.

¹⁾ Gospodin L. V. pripovidio je ovaj isti događaj u 20. broju I. godine „Srda“. Pored toga ova sitnica, koje sam gradivo imao već otrag dvanaest ili više godina, može ugledati svijetlo u istom Srdu.

²⁾ Možda da je timpan pripadao drugijem vratima iste zgrade.

U polači bilo je osim toga mjesto za pozorište. Tu su se davale akademije, opere i igrane dramatične igre¹⁾; to pozorište ne bješe prosta dvorana, jer se plateja razlikovala od ostalih strana pozorišta; pok. g. Lujo Serragli kazivao mi je, da je on kao dijete vidio to pozorište.

Ovaj nepotpuni opis sastavili smo stranom po spomiñañu starijih ljudi, stranom po malijem ostacima zgrade, stranom po ñekijem bileškama.

Pročeje zgrade velikoga vijeća bio je fotografski snimio poslednji pok. Jozo Betondi, ali izvadio samu negativu, koju sada, kako kažu, ima dvorski savjetnik Martecchini, od svog oca, a ovaj je dobio od baštinikâ Betondićevijeh.

* * *

Zanimive su zgode i nezgode ove polače od 1667. do ñena konačnoga srušeña šezdesetijeh godina XIX. vijeka. Velika trešña god. 1667. ošteti i ovu zgradu, jer sruši jedan unutrañi zid a pòd vijećnice propane. Dubrovačka vlada iza trešñe ponovi vijećnicu. Ali dva vijeka iza toga, šezdesetijeh godina XIX. vijeka, sama dubrovačka ruka sruši do temelja ovu zgradu, i lepši se ñe komadi prodavahu ispod ruke po gradu. Da je ovaj rasap doživio pjesnik Dubrovnika Ponovljena, ne bi bio kao iza velike trešñe zavapio:

Ah blaženi, koji'em miri
Niću opet iz pepela! (Pjev. III. kit. 158).

A sam Mustaj-paša, kojemu je Bunić, drug Palmotićev u turskom poslanstvu, priçao nesreću velike trešñe, ponovio bi bio, da je ovo srušeñe doživio, svoje ondašnje rijeçi:

Da mi u sebi od milosti
Živo srce puca veće! (Pjev. XIV. kit. 18).

Da je onda središnje povjerenstvo za starinske spomenike imalo onaj djelokrug, što ga ima sada, i da je onda bilo više mara u Dubrovniku, vidjeli bismo sada ovu zgradu sačuvanu i ponovljenu!

¹⁾ Appendini.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

Ali nastavimo s tužnijem uspomenama zgrade velikoga vijeća od doba trešnje do nezina srušenja. U vijećnici odigra se jedne večeri god. 1772, pet godina iza trešnje, sablažniva pojava, koju ćemo prekazati pri svršetku ove sitnice.

U doba francuske zapreme, Francuzi su priređivali svečane koncerte i dramatične igre i pozivali su osobitijem pozivnicama viđeniju dubrovačku gospodu, nada sve onu, koja su im bila naklona. U dubrovačkom muzeju nalazi se pozivnica upravljena poznatomu Brni Zamañi. On je bio vrlo učen čovjek i pjesnik, koji je preveo Teokrita, Homirovu Odiseju i druge pisce. Car Fraño I., kad bješe u Dubrovniku, pođe mu glavoni u pohode u znak osobita poštovañia.¹⁾ Gospodin Baldo Kosić, upravitelj dubrovačkoga muzeja, koji mi priopći nekoliko uspomena o polači, pokaže mi i spomenutu pozivnicu, koja je u muzeju katalogizana pod br. 860. Ona glasi:

što znači: Plateja. N. Preuzv. Vojvoda Dubrovački pozivlje u Pozorište u večer 6. juna 1809. Gospodina Monsiñora Brnu Zamañu. Po nalogu Gospodina Generalnog Upravitelja Dubrovnika i Kotora Grmolez vl. r. — Pozivnice su dakle bile izdate u ime Marmontovo! Već 31. januara 1808. bješe Marmont po nekijem francuskijem poručnicima i nekijem Dubrovčanima dao u vijeću Umoženika (senatu) pročitati proglas o ukinuću republike.

* * *

¹⁾ Stojanović-Engel. Povjest Dubr. Rep. str. 246 i istoga Dubr. Književnost. str. 23. i Pet. M. Kol. u podlisku „Dubrovnika“ br. 36. 4 sept. 1904.

Devetnaesti vijek bješe tri puta veoma koban ovoj polači. Prvi put ona ostane pusta zbog tragične propasti republike. Malo godina iza toga, t. j. iza zapreme austrijske, zateče polaču druga strašna materijalna nesreća. Vojnička vlast bješe učinila ovu polaču spremištem provijande. Tu su blizu, od polače do luke, vojničke peći. Iznenada plane strašan požar, koji nemilo pohara zgradu velikoga vijeća i dohvati se nešto i „Dvora“; bješe pogibao za ovu i ostale zgrade. Vojnička vlast tom prigodom bješe napela protiv polači top na jednom zatavañku er-kve sv. Vlasija, da hicima strese zgradu i utrne požar; ali do hitaca ne dođe. Zidovi prijašnje vijećnice ostanu goli i oštećeni. Od tada „starina“ svojom ćelom, ocrñenijem i nujnijem licem, iskopanijem očima i porušenijem stasom kao da, složno s ono malo patriota, koje bješe nerazumna svjetina okrstila ćudacima, stane glasno jadikovati nad propasti republike i kao da malo prije naspomenuti točak sahrañivaše do šezdesetijeh godina prošloga vijeka suze onijeh, koji plakahu! Nije ćudo da se malo godina iza požara i kip sv. Vlasija bio, regbi, ražalostio da ćuva ovo već mrtvo tijelo; jer se jednoga dana zemļa dobro zatrese, te kip pade sa svoga stalka poviše prozora na zemļu pred polaču i iznenadi ono malo ļudi, koji su se onda desili na „Placi Maloj“ prema dvoru; između njih bješe i, onda dijete, doktor Vlaho Šarić!

Do trećega najkobnijega i napokoñega udarea, kojijem nestade polače s površine zemaljske, prode još i trideset i više godina. U toliko do kasnijeh godina kroz vrata na desno ulazio je u svoj mali stan ć. k. okružni „dragon“ a na lijevo na otvoru s gvozdenom rešetkom vješahu talijanski glumci oglase za svoje dramatične igre. Prvijeh desetaka XIX. vijeka na kamenijem sjedištima uzduž polače izraillske službenice prahu jednom na nedjelu, trahu i svijetlahu kandeke izraillske bogomoļe, a druge službenice često svijetlahu „romjenćice“,¹⁾ bilo od crvene, bilo od žute mјedi, koje je jednom na godište u oći Cvijetnice po podne povorka „djevojaka“ na daskama nosila pune cvijeća u Gospu Veliku.

¹⁾ Male sudove mјedene; od italij. rijeći *rame* = mјed, bakar.

Treći i napokoñi udarac polači bješe od ustava, koji nam daruje općinsku avtonomiju, ili, da pravije rečemo, bješe hotimično od same ruke Dubrovčana. Šezdesetijeh godina naime prošloga vijeka htjeli su ondašnji upravitelji dubrovačke općine da sagrađe nov općinski dom u sredini grada, te bi odlučeno i izvršeno srušeñe stare polače. Tako nestade jednog od muklijeh svjedoka stare dubrovačke slave i umjetnine u Dubrovniku. Na mjestu vijećnice velikoga vijeća sagrađi se sadašnji općinski dom i Bundićevo pozorište. God. 1867, t. j. dvije stotine godina iza trešñe, ne bješe više stare zgrade.

Čuvaju se ipak još neki omañi ostaci ove zgrade. Izvornik (česma) na Brsaļama, na kojemu se napajaju koñi, nosi tri ostatka izvornika stare polače; to su točak u obliku lavle glave, mala kamenica ispod ñega i noga ili stalak ispod ñe. Osim toga pokojni g. Ivo Miletić kupi iza srušeña polače timpan od vratâ sa relijevom sv. Mihajla i aždaje, tri zuba, dvije male glave i još koji ostatak; te je sada timpan postavljen u istočni zid šetnice ispred kuće pokojnikove prama ulaznijem vratima „na Širokoj Ulici“ poviše Busovine, a zubovi i glave ugrađene su u pročelju kuće.

* * *

Kao što smo prije obećali, trebalo bi sada da pripovidimo smutñu jedne večeri god. 1672. u zbornici velikoga vijeća, koju napravi sablažñivo ponašañe gospara Miha. Taj se prizor — čudna li slučaja! — desio uprav u oči Mihoļa dana, posvećena svecu, pobjediocu zloduha nesloge, kojega gore opisani relijev bješe na timpanu vratâ od polače; desio se t. j. u večer dvadeset i osmoga septembra rečene godine. Gospar Miho bješe zloduh, kojega napokon zasramļena državni mač, uobličen u onom sv. Mihajlu, stiže o Mitrovu, 26. oktobra iste godine. Gospar Miho učini smutñu, dā, pred malo ļudi, jer tu bješe samo petero vlastele, jedan odličan pučanin, pisar i zdur; ali ti svi bjehu u vršeñu znamenite i neodvlačne državne sluþbe za red i sigurnost noćnu i za očuvañe drugijeh znamenitijeh republikinijeh interesa, a jedan od vlastele zastupaše glavu republike, dubrovačkoga kneza, bješe t. j. knežev zamjenik. Drugi je čudan slučaj bio, da je gospar Miho nosio Arhandelovo ime i da je napravio smutñu u oči svog imendana.

Ali za boľe procijeñeñe događaja vidimo, kako su bili birani i koju su vlast imali vikar i noćni kapetani, i ko su bili zduri.

U doba mletačke zaštite do godine 1358. svake godine dubrovački knez iz Mletaka izabiraše o Mihoľu dne svog zamjenika ili vikara, pet sudaca i šest vijećnika između dubrovačke vlastele za malo vijeće; njihova dužnost trajaše godinu dana od jednog do drugog Mihoľ-dana; knez sa sucima i vijećnicima izabirali su tada pri primañu dužnosti mal ne sve ostale službenike, te i same noćne kapetane za jednako godišnje doba. Ovo je dokazano službenijem kñigama; tako n. pr. se dogodi god. 1322. u oči Mihoľ-dana, jer se nalazi popis službenikâ za god. 1322-3 i u ñemu se izričito kaže, da je službenike izabrao „vele eijeñeni i moćni čovjek, gospodin Ľudevít Mauročeno, časni knez dubrovački, i da njihova dužnost ima trajati od tada (28. septembra) do godinu dana“.¹) Tako je zabiľeženo i za 1345. godinu i za više drugijeh.

Noćnijeh kapetana bilo je više, a birahu se poslije svakoga mjeseca.

Kad su se Dubrovčani 1358. godine oslobodili Mletaka i priznali ugarsku zaštitu, postanu slobodniji; tada po preinačenom zakonu statuta knez ne biraše više vikara, sudaca i savjetnika. To počne tada obavľati veliko s malijem vijećem birajućí trostruko od potrebitoga broja; zatijem bi veliko vijeće iz ovoga većega broja izabralo pet sudaca i šest vijećnika. Na sličan naćin veliko vijeće biralo je vikara od trojice vlastele. Suci i vijećnici s knezom ili vikarom izabrali bi tada sve ostale službenike osim blagajnika sv. Marije. Tako je bilo dakle u drugoj polovici XIV. vijeka. Ali ima dokaza, da su se noćni kapetani, dajbudi od polovine XVI. vijeka t. j. od oktobra 1564. god., birali svakoga mjeseca, a 31. oktobra 1565. odlučeno je u vijeću umolenika, da kad svrší mjesec, svaki kapetan može dobiti platu, ako dvije trećine od dvanaestero članova maloga vijeća glasuju za to, a ko od noćnijeh kapetana nije navršio tridesetu godinu, da mu se ne može brojiti služba. U kñizi dubrovačkog historičkog arhiva „Capitani di notte dal 1609“

¹) Mon. Rag. I. str. 68.

(noćni kapetani od g. 1609), u kojoj je nestalo prvijeh stranica, počivajući od decembra 1611. svakoga mjeseca bileženo je po šest kapetana sve do aprila 1667. godine. To je nastavljeno i iza trešnje, jer vijeće umolenikâ 9. oktobra 1667. odredi, da se svakoga mjeseca po običaju izdrijebaju noćni kapetani između sve vlastele od osamnaeste do pedesete godiine.

* * *

Vikar, kad bješe u službi, ogrtao je lijevo rame nekijem petrahilem ili stólom od erne kadife; ta stola zvala se čip a talijanski cippo¹⁾; vikar imao je čip, jer ga je i sam knez imao u službi. Ali je ovaj imao još i stajaće službene hałine, a to bješe teški, svileni, crveni plašt s kratkijem ili dugijem rukavima i širokom crvenom ogrlicom, da mu ga štiti od velike vlasule na glavi. Plašt je pokrivaó kneza do peta. On je obuvao i crvene crevle a čip je bio poviše plašta, kako se vidi u nekijem dubrovačkim novcima. Knez je imao i druge crvene hałine s kratkijem gaćama, mačem, crvenijem bječvama i crevlama. U dubrovačkom muzeju ima takijeh, pravijeh i izvornijeh kneževskih hałina. Preko korizme i adventa plašt mu je bio ljubičast. Pripovijedali su stari, da kad bi se knez nalazio u simpatičnu krugu vlastele, skinuo bi s ramena čip i objesio o ruku u znak familarnosti. Appendini zove čip „stolone nero“ = velika stóla.

Vikar je imao dužnost po starom zakonu da nadgleda poslužitele, kad načiňaju trpezu knezu i da tu stoji na nogama, dok knez sjede; ako bi ovaj hotio, da tako bude. Dok je knez u zboru govorio stojećke, i vikar je stajao; kad je knez sjedio i vikar mogao je sjedati. Vikar je bio dužan u gradu i izvan

¹⁾ Cippo ili ceppo, latinski *cippus*, *ceppus*, grčki *κεραυρον*, ima u sredovječnom latinskom i u talijanskom jeziku više značenja, ali nijedno ne nadoh, koje bi bilo u dubrovačkom smislu; jedino može se uporabiti u figurativnom smislu slijedeće izvadeno za latinski iz Dikanža (Ducange) a za italijanski iz Tommasea; za prvi bi bilo: *Cippus, instrumentum quo reorum pedes constringuntur, quasi capiens pedes*, to znači: orude, kojijem se vezuju noge zločinaca, koje mal ne hvata noge; a za italijanski: *i legami dei piedi*: veze za noge. Čip bi dakle bio značenje ovršne ili kaznene moći, ili moći, kojom se može građanina lišiti slobode; bio je značenje vrhovne vlasti.

grada poći u onoga, u koga bi ga knez poslao za kneževsku službu i na kneževske troškove, ili za općinsku službu na općinske troške. Vikar je bio dužan da bude nazočan pri ribańu u Rijeci za kneza, ako bi ovaj to hotio; jer je knez imao pravo da zabrani za petnaest dana prije Božića ribańe u Gruškoj Rijeci i da zamoli ribare da ņemu „za ljubav a ne po dužnosti“ jedan dan prije Božića na ņegove troške ribaju, pak bi ih knez po svojoj volji nagradio. Vikar je osim toga bdio nad državni-jem prihodima i nad časti, pobirao je prihode od mesarâ i ribarâ i davao je kolende erkovńacima; glavno je bilo, da je zamjeńivao kneza. Bio je dužan, da uređuje i naplaćuje račune i prihode kneževe i da mu ih izrućuje i izvještjuje o ņima. Kad bi mu knez naložio, bio je dužan da ovrši svakoga za knežev prihod i za koji mu drago dug i da šalje lude na besplatan rad, da kaŷe istinu knezu o stvarima, za koje bi ga zapitao, i po-lagao je zakletvu u ovom smislu. Imao je godišńu platu i raz-ličite prihode i pravo da zahtijeva od Rijećana, da u oći Tri Kraļa ribaju za ņ nakon osam dana zabrane ribańa. God. 1672. bješe vikarom mjeseca septembra gospar Maro Frana Tudizić; ali u jednom propisu javnijeh službenika god. 1667. i dr. na-lazimo zabiļeŷeno, da se vikar mijeńa, dâ, svake godine, ali da se ta promjena nije ućinila od god. 1670. do 1987.; dakle za eijelijeh sedamnaest godina.

* * *

Noćni kapetani (i capitani di notte) bili su poznati i po drugijem državama i gradovima. U Mlecima zvali su se noćna gospoda (domini de nocte) i bili su nastojnici noć-nijeh straŷara (praefecti vigilum. Dikanŷ); oni su bili zato da obnoć ćuvaju grad i hvataju zloćince i da se jedan postavi s one strane Konala a drugi s ove strane, (Andrija Dandolo po Dikanŷu); (noctis tempore urbem custodiant et ma-lefactores capiant; unus vero de citra Canale et alter de ultra Canale constituantur).

Noćni kapetani u Dubrovniku nijesu bili sami za noćnu službu, nego su imali za svaku noć i dobar broj straŷara, jer se već u starom zakonu dubrovaćkom kaŷe: Ako bi bila zate-

čena koja „tovjerna“, ili prodaja vina, da je otvorena, ili da prodava vino u večer iza dopuštenog doba, da ima platiti perperu globe kapetanu sa gradskim stražarima one noći (*capitaneo cum custodibus civitatis illius noctis*); to znači, da je bilo stražara pod zapovijedi noćnijeh kapetana, da su stražari bila oružana četa noćnijeh kapetana tijekom više, što su noćni stražari imali baš da se zakunu, da će oglobiti tovjerne, kad ih nađu otvorene preko dopuštenoga doba, dakle *custodes noctis* i noćni kapetani imali su jednu te istu službu, samo što su ovi vladali; te pod *custodes noctis* imadu se razumjeti u formuli njihove zakletve i noćni kapetani. Ovo potvrđuje i Frano Gundulić u svojijem *Tabulae Rubricarum k statutu*¹⁾, gdje pod riječi *capitaneus noctis* kaže, da se noćni kapetan zakliće na način sadržan u glavi 10. II. knjige statuta, gdje je formula zakletve noćnijeh stražara (*custodum [custodium] noctis*). Noćni su kapetani upravljali dakle noćnom službom a nijesu smjeli noćiti izvan grada pod zapelu globe 25 perpera, ili 12 $\frac{1}{2}$ dukata, globe prilično visoke. Da su noćni kapetani raspolagali vojnicima, vidi se i iz odluke 15. marta 1668. (iza trešnje), kojom, osim što se pomnoži gradska posada i broj vojnika, odredi se, da kad bane mletački generalni providur, sve vojništvo uleze u grad i bude predato unutar gradskih zidina, dok nestane providura i da se, osim što ima noćnijeh kapetana, izabere još šestero vlastele, da se skrbe za vojnike i da ova šestorica budu udružena noćnijem kapetanima. I ta šestorica imali su noćiti u gradu. Ove iste godine, kad su poslanici s haračem imali poći u Carigrad, vijeće 2. avgusta odredi, da tri noćna kapetana spavaju u gradu, dok poslanici ne otidu. Poslije odredi 28. septembra i. g., da svake noći imadu pod zapelu globe spavati u gradu trojica od noćnijeh kapetana.

Noćni kapetani i njihovi momci ili stražari u Dubrovniku imali su da čuvaju grad i galije, da nadgledaju da tovjerne ili prodaje vina budu zatvorene i da ne prodavaju više vina, kad zazvoni treći put neko zvono; inače bi platili perperu globe noćnom kapetanu, koji ih je bio dužan u jutro opovidjeti knezu

¹⁾ Bogišić i Jireček. Statut.

polu globe išla je općinu a pola stražare one noći; kapetani su imali da razoružaju svakoga, koji se obnoć skitao oružan, inače da ga tuže knezu i da ga oglobe sa pet perpera; hvatali su, zatvarali i predavali knezu lupeže; lupeštinu, koju bi našli u lupeža, otimali su i predavali knezu. Globili su perperom onoga, koga bi obnoć našli bez svjetiljke, ali neoružana. Zaplijenili bi vino, za koje nije bila plaćena carina, a pobrali bi jednako i carinu i pohvatali lude i životiće, koje su nosile to vino i zadržali bi ih, dok bi u jutro obavijestili kneza; u toliko kapetan imao je pravo da za sebe zadrži polu vina zaplijeđena; jednako je postupao i s hranom kriomice unešenom; prestupnike još bi oglobio perperom, od koje ga je išla četvrtina; imao da tuži knezu prodaju kruha i one, koji prodavahu hranu u kući; i za to je dobivao četvrtinu globe plaćene. Dužnost mu je napokon bila, da opovidi knezu svaki nered. U tom smislu polagao je i zakletvu. Kako se vidi, služba noćnijeh kapetana bila je preznamenita i mnogostručna u Dubrovniku; nima je država povjerala vrlo važne državne posle a nada sve, kad je bila kakva izvanredna pogibao; tada su oni raspolagali i velikijem brojem vojnika; ne može se dakle ni po što omalovažiti njihova dužnost.

* * *

Zduri ili rivieri bjehu zakleti službenici kneza i njegova zamjenika, a imadahu crvenu odjeću. Šitkovilo njihove odjeće tako upadaše u oko starijem Dubrovčanima, da oni onaj polski cvijet, što se obično zove mak, nazovu zdur i tako se i još zove u Dubrovniku. Primahu platu i drugijeh prihoda; bješe ih dajbudi dvadeset i četiri i imadahu svoga kapetana. Oni su bili dužni vršiti svaku službu, koju bi im knez naredio, toliko njegovu ličnu, koliko općinsku u gradu i izvan néga; oni su ga (dvadeset i četvorica) pratili u službenijem pohodima; tako isto bili su dužni vršiti zapovijedi vikara ili kojega drugoga državnoga službenika. Oni su čuvali i tražili račune i prava kneževa i općinska; imali su da paze da ne dođu u grad stvari, koje nijesu smjele; proglasivali su naredbe uručene im od kneza, uručivali sudbene i druge pozive i poruke; postavljali su križe na vinograde i zemlje. Oni su bili nekako nepovrjedivi u vršenju

službe, jer ako bi ih tada kogod udario, bio bi kažnjen dvostruko, nego što bi bio kažnjen, da je udario koga drugoga. Zdur je bio službena ličnost, koje se svak strašio u prigodi, kao što se čini, da se napokon prestrašio i gospar Miho one večeri u oči Mihoļa dne. Ali što je bio zdur izvan službe i pred raspuštenom vlastelom, vidjeli smo u sitnici o „Noćurcima“.

* * *

Red je sada da napokon pripovidimo događaj smutne. One večeri 28. septembra 1672. bješe se kao obično sastalo u dvornici velikoga vijeća nekoliko gospode državnijeh službenika, da ustanove i uredе s noćnijem kapetanima, kojijeh bješe red, službu za noć, koja je nastajala. Vlastela, koja su se tako sastajala, zvala su se *i signori della vicenda*, t. j. gospoda od *vicende*, ili gospoda za izmjeničnu noćnu službu. To bjehu one večeri: Vikar, ili knežev zamjenik, Maro Frana Tudizić, rečen Kepetićin, dva vijećnika, od kojijeh bješe stariji u službi gospar Klimo Điva Menčetić a drugi gospar Maro Šekov Buća, pak noćni kapetani Stijepo Sorgo, Brna Nikolice Đoretić. Osim ove gospode bješe tu i Damjan Ohmučević, Vicko Skapić pisar, kapetan zdurā Filip (Filippi) i jedan zdur, a k njima nadode gospar Miho.

Dubljeri su u dvornici već bili užeženi. Vikar Tudizić sio na svoje mjesto i stavio čip na rame; njemu na desno sio Menčetić a na lijevo Buća. Tad vikar naredi Skapiću, da čita popis noćnih kapetana i da ih zove da dođu unutra. Skapić ih već bješe zazvao i čitao je. Oni su već bili i došli, t. j. Sorgo, Đordić i možda s njima i Ohmučević, pućanin.

U toliko bješe došao s „Place“ gospar Miho u klobuku i „feraulu“ i sio mirno u dvoranu. Feraul bješe kabanica, koja je ogrtala cijeloga čovjeka a zvao se tako po italijanskoj riječi ferraiolo ili ferraiuolo, te je naličio na sadašnje moderne ogrtače.

Kad je Skapić to radio i kad su noćni kapetani već stupili u dvoranu, skoči na noge gospar Miho i učini smutnu, koja potraja nekoliko, i odigra se ovaj:

PRIZÓR¹⁾.

Gospar Miho: Non siete competenti²⁾; Vaša Ečelenc³⁾ nije po ordenu⁴⁾.

Knežev zamjenik Tudizić: Jesmo. (Naređuje Skapiću da čita dalje).

G. Miho (približujući se više): Nijeste po redu, zvaćemo providure⁵⁾.

K. zam. Tudizić (opet pozivlje Skapića da čita).

G. Miho (gosparu vikaru): Gosparu Maro! Fermate legat vičendu⁶⁾, er se opoňavam⁷⁾, da nijeste po redu, zašto mlada oficija⁸⁾ ne idu na suplemenat⁹⁾, nego vlastela po etati¹⁰⁾. (Gasi jedan od dva dublijera, pak ide šetajući se po dvornici).

Kapetan zdurâ Filip (uzimlje dublijer i pripaľujući ga o drugi i stavľajući ga na mjesto kaže gosparu Mih): Vlasteline! Što činiš?

K. zam. Tudizić (naređuje opet da se čita promjena).

G. Miho (uspevši se na stupaň viši nego je onaj, na kojem je Tudizić, viče): I ja sam knez! (ili možda, jer se svjedok dobro ne spomiňe): I ja mogu odi¹¹⁾ sidet!

G. Kl. Menčetić (prvi do vikara): Ja bi' da učinim koju terminacijon¹²⁾ i da činimo dovesti deset sôdata¹³⁾.

G. Miho: A što si ti di estro?!¹⁴⁾

G. Kl. Menčetić (ustaje i odalečuje se).

G. Miho (slazi i sijeda na mjesto Menčetićevo na desno od Tudizića).

¹⁾ Čio ovdje naveden razgovor svakog pojedinog lica doslovce je i po riječima i po obliku i po redu iz službenoga zapisa onako, kako su ih kapetan Filip i Ohmučević pripovjedili malom vijeću. Riječi pako, u zaporkama navedene, onako su, kako ih je svjedok u bitnosti u trećem licu uporabio; samo je prevedeno nešto iz italijanskoga jezika. — ²⁾ Pristojni, ili nadležni. — ³⁾ Ekscelencija, Preuzvišenosti. — ⁴⁾ Po redu. To je hotio da reče, da vikar ne vrši posao po propisanom redu. — ⁵⁾ To je on mnio po svoj prilici gradske provizure, koji su u vijeću imali pravo da pobijaju vaľanost njegovijeh odluka. — ⁶⁾ Promjena noćnijeh straža. — ⁷⁾ Opirem se. — ⁸⁾ Mladi časnici. — ⁹⁾ Dopuňak. — ¹⁰⁾ Po starosti, doba. — ¹¹⁾ Ovdje. — ¹²⁾ Odluka. — ¹³⁾ Soldata ili vojnika. U prijašnje moje doba *sôdati* zvali su se bremenari ili bastasi i govorilo se: Jedan od sôdata, koji sjedi pred Svetivlasijem, jer bremenari čekaju mušterije sjedeći na starijem kapitelima i drugijem kamenem pred tom erkvom. — ¹⁴⁾ U poletu, nadahnut pjesničijem duhom, dobre voľe.

K. zam. Tudizić: (Ohmučeviću): Damjane! Učini mu pijenu¹⁾ od sto dukata, da sjede na mjesto.

Ohmučević (jakijem i razumljivijem glasom osudi gospara Miha na globu).

G. Miho (Ohmučeviću): Učini ti pijenu od sto dukata, da se sjedi po redu! (Zatijem se diže i staje da hoda po dvornici).

Kapetan Đorđić (zajedno sa Sorgom glasno kori malo pristojno ponašanje gospara Miha, stupa naprijed i pola plaćućijem glasom kaže): Signori! Per amor di Dio,²⁾ ako se vi među sobom ne adustate,³⁾ ko vas će⁴⁾ adustat! Ja bi' štogod platio, da se nijesam odi namjerio.

Jedan zdur (ispod glasa): Naredio je gospodin knez, da se dovedu deset barabanat.⁵⁾

(Sada g. Miho ončas slazi i ide na dvor, a gospodar se Kl. Menčetić vraća na svoje prijašnje mjesto. Nastavlja se i svršuje čitanje promjene i svak ide na poље).

* * *

Ovako postupaće gospara Miha bješe sablazan, uvrjeda i smetaće vlasti u izvršivaću ne dužnosti; taku objest trebalo je da stigne kazna. Malo vijeće odmah sutradan 29. septembra 1672. zavede pravdu o događaju i presluša kao svjedoke Ohmučevića i kapetana Filipa; a vijeće molenikâ u sastanku 26. oktobra iste godine osudi gospara Miha na globu od 50 perpera (t. j. 25 dukata), koje je imao da plati državi za utvrđivanje i obranu grada. I gospodar Miho plati tu globu 31. oktobra iste godine, kako je zabilježeno u zapisu vijeća umolenikâ.

¹⁾ Mješte *penu* od ital. *pena* = pedepsa, kazna. Cijela rečenica znači: Udari ga globom od sto dukata. — ²⁾ Za ljubav božju. — ³⁾ Pomirite, nagodite. — ⁴⁾ Ovo je red riječi u rukopisu. — ⁵⁾ Kako svjedok kaže, zdur je rekao *gospodin* i *barabanat*; vidi se da nije bio Dubrovčanin; možda da je bio iz Seña, otkle su onda dolazili barabant.

МЈЕСЕЧИНА.

— Guy de Maupassant. —

Поп Марињан био је у сваком погледу достојан тако славног имена. То бјеше висок, сух, фанатичан свештеник; велик занесењак, али поштена душа. Његова вјеровања бјеху стална и непоколебљива. Он је искрено мислио да познаје Бога, да је проникао његове намјере, његову вољу и циљеве.

Кад је крупним корацима шетао по околини своје мале сеоске парохије, често му се јављало питање: „Зашто је Бог ово створио?“ И он би упорно тражио, замишљајући себе Богом, и готово је увијек налазио. Он није био од оних, који у скрушену, побожну заносу узвикују: „Госпode, твоје су намјере непознате!“ „Он је у себи говорио: „Ја сам слуга Божји, ја морам знати његове намјере, а ако их не знам, морам их проникнути.“

Њему се чинило, да је све у свијету створено по некој ванредној и неограниченој логици. Свако „зашто“ имало је своје „зато“. Зора је створена да се веселије будимо, дан да зру плодови, киша да их ороси, вечери да припреме за сан, а мрачне ноћи за мирно спавање.

Четири годишња времена су дивно удешена за земљорадњу, и никад се није овом свештенику ни у сну јавила сумња, да природа нема никаквих намјера, и да све што живи, напротив, мора да се покорава суровим захтјевима годишњих времена, климе и земљишта.

А мрзио је жену, он ју је несвјесно мрзио и инстинктивно презирао. Често је понављао ону Христову изреку: „Жено, шта има заједничко међу нама?“ и додавао је: „Рекао би човјек, да је и сам Бог био незадовољан овим својим створом.“ Он је држао, да је жена, и ако је дјетињасто створење, десет пута покваренија но што је пјесник описује. Она је заводилац, који је упропастио првога човјека, па и сад наставља свој проклети посао; слабо и опасно створење, које човјека тајанствено узнемирује. И он је већма мрзио њихову душу склону љубави, но њихово замамљиво тијело.

Више пута је осјетио, како се њихова љубав зауставља на њему, па и ако је знао да га не може упропастити, ипак се

кидао због тога њихова љубавног нагона, који вјечито трепери у њима.

По његову мишљењу Бог је створио жену само за то, да куша човјека и да огледа његово постојанство. Њој ваља опрезно и са страхом прилазити као некој замци. И она је, са својим раширеним рукама и отвореним уснама управљеним човјеку, заиста налик на замку.

Он је само према калуђерицама био милостивији, јер их је њихов зајет правио безопасним, али се ипак с њима опходио грубо, јер је осјећао у дну њихова скрушеног и потчињеног срца ону вјечиту љубав, која бјеше управљена на њ, и ако је био свештеник.

Он је осјећао ту љубав у њиховим побожним очима, које бјеху сузније но у калуђера, у њихову усхићењу, у које се мијешао њихов пол, у њиховој преданости Христу, и то га јако озлоједи, јер је то била љубав жене, тјелесна љубав. Он је осјећао ту проклету њежност и у њиховој покорности, у благим ријечима кад с њим говоре, у обореним очима, у сузама које просипаху кад их он за штогод караше.

И кад пође, он отресе своју мантију на прагу манастирском и крупним корацима појури одатле, као да бјежи од какве велике опасности.

Поп је имао сестричину, која је живјела са својом матером у једној сусједној кућици. Он је свим силама радио на том, да она постане милосрдна сестра.

Она бјеше љепушаста, вјетренаста и подругачица. Кад јој попа почне придикати, она се смије; кад се он наљути, она га стане ватрено љубити притискујући га на своје груди, а он се и нехотице труди да се ослободи њена загрљаја, који му је ипак чинио неку слатку радост и будио у дну његова бића ону сваком човјеку урођену потребу очинства.

Често јој је говорио о Богу, о Богу онаком, како га је он замишљао, и то је чинио кад се шетао с њом по пољани. Она га није ни слушала, већ је гледала небо, траву, цвијеће, а у очима јој се огледала необична срећа што постоји на свијету. Покад што она јурне да ухвати какву бубу у лету, а кад је ухвати, донесе је њему и стане чаврљати: „Погледај, ујаче, како је красна, чисто бих је пољубила.“ И та потреба да „пољуби“ муху или

гранчицу јоргована забрине, наљути, озлоједи свештеника, који и ту види ону неискоријењену љубав, која вјечито клија у женском срцу.

Једнога дана жена црквењакова, која је послуживала попа Марињана, опрезно му каза, да његова сестричина има драгога.

То га тако потресе, да он испусти бритву и избезумљен остаде насапуњена лица, јер тек што се бјеше почео бријати.

Кад се мало умири, он викну: „То није истина, ти лажеш, Меланија!“

Али сељанка стави руку на срце и рече: „Нека ми Господ суди, ако лажем! Ја извјесно знам, да она свако вече, чим ваша сестра легне, иде на састанак. Они се састају крај ријеке. Треба само да одете између десет сахати и поноћи, па ћете се увјерити.“

Он се ману бријања и стаде бијесно корачати горе доље, као што је обично чинио, кад што крупно размишља. Кад се поново поче бријати, трипут се посјече, док се обрија од носа до уха.

Цио дан је ћутао, пун огорчења и љутине. Поред јарости, коју је као свештеник осјећао због те несавладљиве женске љубави, дошло је још и очајање, што је као морални отац, стара-лац, чувар душе, преварен, покраден, изигран од једног готово рећи дјетета; себична љутња родитеља, којима кћи изјави, да је без њих и против њихове воље изабрала себи мужа.

Послије вечере покуша да мало чита, али не може, и он се све више и више разјаривао. Кад откуца десет сахати, узе свој штап, огромну храстову батину, коју је увијек носио, кад би ноћу ишао да обиђе кога болесника, и смијешећи се стаде загледати ту велику тољагу и поче је витљати својом снажном, сељачком руком. На један мах замахну њом и шкрипећи зубма млатну по столицу и разлупа јој наслон у комаде.

Он отвори врата да изиђе, али оста на прагу као укопан, изненађен сјајном мјесецином, која се готово никад така не виђа.

И како је био занесењак, један од оних духова, какви мора да су били свети оци, или пјесници сањалице, он се намах разгали и узбуди величанственом а простом љепотом блиједе ноћи.

У његову малом врту, по коме је блистала блага свјетлост, воћке засађене у редове бацаху по алеји сјенку својих витких дрвета, која су тек почела листати; а дивовске вријеже које бјеху

обавиле цео зид његове куће, расипаху тако заносан и чисто сладак мирис, да вам се чинило, као да у овој топлој, свијетлој ноћи плови неки мирисни дух.

Он поче дубоко удисати, тако рећи пити овај мирисни ваздух, као што пијанице пију вино, и пође ногу пред ногу очаран, удивљен, а готово и заборави своју сестричину.

Чим стиже на пољану, застаде, да се нагледа равнице, по којој се прелијевала ова мека свјетлост и која је била као утонула у ту љепоту ведре ноћи, њжну и пуну чара. По околини се разлијегало кратко и метално крекетање жаба, а из даљине славуји уситнили својом милом пјесмом, при којој човјек сања а не мисли; пјесмом лаком, која трепери и мами на пољупце на овакој заносној мјесечини.

Поп узнемирена срца пође даље, а и сам не знађаше шта му је. Осјеђаше као да је клонуо, изнемогао; од једанпут му дође да сједне и ту остане, да гледа и да се диви Богу на његову дару.

Доље, дуж таласасте рјечице, дуг ред топола кривудаше.

Фина магла, као бијела пара, кроз коју мјесечеви зраци продираху и даваху јој сребрнату свјетлост, стојаше поврх и около обале, и као неким лаким, провидним, паучинастим велом покриваше сав кривудасти ток рјечице.

Поп опет застаде прожет до дна душе неодољивим и све јачим узбуђењем.

И нека сумња, неки тајни немир обузе му душу; он осјеђаше да се у њему јавља оно питање, које му се покадшто јављало.

Зашто је Бог ово створио? Кад је ноћ намијењена спавању, одмору, заборављању свијета, несвјесности, зашто је требало да буде љепша од дана, мекша од ноћи; па и ова мирна и чаробна звијезда, која је поетичнија од сунца и која изгледа да је за то створена, да обасјава ствари одвећ њжне и скривене од свјетлости, зашто она прави ноћи овако сјајне?

Зашто се највјештија тица пјевачица не одмара као и остале њене друге, већ извија своје гласове у овако заносној ноћи?

Зашто овај полумрак трепери над свијетом? Зашто срце дрхће, душа се узбуђује, а тијело малаксава?

Зашто ово расипање чара, кад га људи не могу видјети, јер су у својим постељама? Које је намијењен овај божанствени изглед, ово обиље поезије, што је небо земљи поклонило?

И поп није могао проникнути. Али гле, доље, у дну ливаде, испод мјесецином обасјаних дрвета, двије сјенке корачају једна уз другу.

Човјек бјеше виши од своје драгане, и држећи је загрљену сваки час је љубљаше у чело. Они у часу оживјеше ову мирну околину, која их окружаваше као њеки божанствени оквир, створен само њих ради. Они обоје изгледаху као једно биће, биће коме је и намијењена ова тиха и блага ноћ. И они се упутише право свештенику као жив одговор, одговор који му шаље Творац на његово питање.

Он стајаше пометен, задихан, чинило му се да види неку слику библијску, као љубав Руте и Воza, као испуњење божје воље у једној од оних великих слика, о којима говоре свете књиге. У глави му почеше брујати стихови „пјесме над пјесмама“, љубавни дозиви, узвици страсти, сва ватрена поезија те пјесме што гори од страсти.

И он у себи рече: „Можда је Бог створио оваке ноћи, да начини идеалном љубав земаљску“.

Он поче узмицати испред ово двоје загрљених, који иђаху даље. А то је била његова сестричина; али он се сад питаше, да не ће учинити против воље божје. И зар Бог не допушта љубав, кад је на очиглед окружава овако величанственом љепотом?

И он побјеже збуњен, готово рећи постићен, као да је био крочио у храм, у који није имао права да уђе.

Биоград.

*Превела с францускога
Станка Ђ. Глишијева.*

KNJIŽEVNI PRIJEGLJED.

Osveta, novela iz dubrovačke prošlosti XVII. v. od *M. de Valois*.

— Oejeñuje Josip Onyszkiewicz. —

Velika li je povijest maloga Dubrovnika! Da je proučiš, vaļalo bi ti proučiti povijest cijeloga svijeta kroz nekoliko vijekova. Pa kakvo čudo, da ova povijest dava obilna materijala i slikaru i kiparu, i povjesničaru i pripovjedaču, i pjesniku i muzičaru, i dramatičaru i satiričaru? Pored svega ovoga, kao što je dubrovačka povijest još slabo obrađena, tako su i umjetnici iz ñe slabo gradiva crpli. Pravoga romana iz dubrovačke prošlosti još nije bilo. Na žalost, Šenoa, koji je kanio da napiše roman iz dobe dubrovačke pjesničkiñe Cvijete Zuzzeri, vaļalo je da umre prije nego je roman i započeo. Nekoliko domaćih i stranih književnika bavilo se poznatim događajem „Lopujske sirotice“. Osobito su o tom pisali Preradović, Adamović, Šegvić i Ilić. Nu još je cijela ta stvar zastrta koprenom. Hoće li se kad otkriti? Dosta se oko toga trudio Švedac Alfredo Jensen, ali i on, uza sav trud i napor, tajne otkrio nije. Nadajmo se, da će se vremenom otkrit, a u toliko ufajmo, da ćemo „Lopujsku siroticu“ vidjeti na pozornici kao operu ili barem dramtizovanu, jer radña je najpodesnija za to. — Novelica, ertica i sličica iz dubrovačke prošlosti ima ponešto razbacano tamo-amo, osobito u negdašnjem „Slovincu“. Osobito su lijepe i vrijedne: Vodopićeva „Tužna Jele“; Franasovićeve „Nenadana utjeha“ i „Zgode jedne porodice“; Vedropolaninov (pseudonim) „Maroje“; Vukasovićeve „Duro Harambaša“ i „Djevojčina špiļa“; K...ov „Atavizam“; i Kosovčev (pseudonim) „Pusto srce“. Od svega ovoga jedino je preštampano u posebnu knjižicu Vukasovićev „Gjuro Harambaša ili konavoski ustanak“, slika iz dubrovačke povijesti XV. vijeka, i Vodopićeva „Tužna Jele“, slika iz nedavne gruške prošlosti. A drugo sve leži tako u raznim godišñacima „Slovinca“, koji kišaju u bibliotekama i bibliotećicama ili na policama su dva prsta prašine! Da se bar preštampa „Atavizam“ i „Maroje“, u kojim je radñama, pored umjetničke vrijednosti, uzor narodnoga jezika!

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Osamdesetih godina bio je počeo izlaziti u snopićima roman „Vlastelinova kći kopilanka“, koji bi imao da prikaže godinu 48. u Dubrovniku, ali nakon petoga snopića prestao je da izlazi.

U dramskoj književnosti imamo četiri lijepe radnje iz dubrovačke prošlosti, a te su: Banov „Marojica Kaboga“, Vojnovićev „Ekvinocije“ i „Trilogija“, te Milerova tragedija „Cvijeta i Milenko“.

U zadnje je vrijeme Dubrovnik postao moderan grad, ili bolje po našu „grad od mode“, a po njihovu „Kurort“. Da se napravi reklama kakvom lošem romančiću, skrpa se kojekakav događaj, pak ga se prenese na dubrovačku obalu..... i roman postane i zanimiv, a i moderan, pak se u čas rasproda. Tako su počeli raditi kojekakvi nemački črčkarali i črčkaralice. Sreća da nije tako u domaćoj književnosti.

Zadnjih su mjeseca ugledale tri nove radnje iz dubrovačke prošlosti božije svijetlo. Najprije u podlisku „Slovenskog Naroda“ štampao je Slovenac dr. Ivan Tavčar lijepu erticu iz života dubrovačkoga pjesnika Antuna Gledevića. Ova je lijepa ertica bila prevedena na hrvatski kao podlistak u nekim brojevima riječkoga „Novoga Lista“. Zatim je u „Domu i Svijetu“ Herubin Šegvić štampao romantičnu pripovijest „Lopudska sirotica“, koja je preštampana kao posebna knjižica „Hrvatske biblioteke“. A sad, evo, mladi naš književnik, M. de Valois (pseudonim), upustio se po prvi put u oveću radnju i obdario nas novelom (kako on sam zove) „Osveta“, o kojoj sam naum da progovorim dvije riječi.

* *

Ne znam zašto je pisac „Osvetu“ nazvao „novelom“, kad nije novela nego pravi roman! Ovo je ožeti sadržaj „Osvete“: Na podnožju Petke u negdašnjoj kući vlastele Beneša godine 15.. žive imućna pučka obitelj Nika Ohmučevića. Obitelj se sastoji od oca, majke i jedinice kćerke, lijepe Lene. Lepota Lenina zavravi dubrovačkoga vlastelina Pijerka Pucića te joj se nuda za vjerenika obećavajući joj ženidbu. Nu lijepa Lene ni da čuje o tom, prvo, jer je ona već dala riječ svome vjereniku Ivu Antiću, a drugo, jer je on vlastelin a ona pučanka. Pucić nastoji i milom i silom, da je skloni, da se iznevjeri Antiću a da se

ñemu priľubi, ali sve uzalud: lijepa Lene ostaje vjerna Antiću. Videći Pucić, da mu je sve zaludu, zamisli grdnu osvetu, a po- maže ga u savjetu prijatelj Gučetić. Što naumio to i izvršio. Na dan vjenčanja Iva i Lene ušla se u Leninu kuću, gdje se sla- vio pir, tobožni fra Ilija, lajik s Dakse (a tamo Pucićev djetić), i dade Ivanu i Leni piti otrovanoga vina. Ivan i Lene ništa ne sluteći „spustiše se u krevet i usnuše, ali snom, koji ih je pot- puno otkinuo od pojezije najsretnijega dana“.

Nu u brzo se Pucić pokaje radi svoga zlodjela, jer ga je savijest grizla, i dotole bješe dopro, da se jedne noći hoti ostr- moglaviti niz ponor u sv. Jakabu. Ali u najodlučnijem času zgrabi ga za rame fra Ivan Dremežić, benediktinac iz sv. Jakoba, koji ga od te nakane odvraća i u samostan uvede. Da okaje svoj gri- jeh, Pucić se pokaluderi i prozove se „otac Ambrozije“.

Malo iza naprasite smrti Iva i Lene rodi se Ohmučeviću keći, kojoj na uspomenu nesretne Lene nadjenuše također ime Lene, a Antiću sin, komu na uspomenu bijednoga Ivana, na- djenuše ime Ivan. Nu do mala roditelji Ivanovi umriješe, a Ohmu- čević uze u sebe u kuću maloga Ivana, da ga pored Lene od- gaja. Radi loših trgovačkih posala preseli se Ohmučević do malo u Mletke, gdje je naslijedio veliko bogatstvo svoga brata, nežeñe. Malo zatim umre, a Ivan i Lene ostadoše sami, misleći i živeći uvijek kao da su brat i sestra. Nu tijekom vremena, osobito iza kako su se jedan put u Firenci sastali s Cvijetom Zuzzeri, koja im je nešto malo o njihovoj tajni natuknula, sta- doše sumñati da li su baš brat i sestra. I da stvar razjasne, upute se put Dubrovnika. Slučaj ih namjeri na oca Ambrozija Pucića, koji je kroz to vrijeme pravom vlasteostva bio postao benediktinskim opatom u sv. Jakabu. Crte njihova lica nekako čudno djelovahu na Pucića, te kad ih zapita, ko su, a oni od- govoriše, da su brat i sestra Ohmučević, upozna u njima mla- dijence Ivana i Lenu. Vas veseo i razdragan na tolikoj milosti, da mu je Bog udijelio da okaje svoj grijeh, vodi Ivana i Lenu u njihove dvore u Lapadu, koji bijahu ostali pusti, predaje im dvore i ispriča im tajnu njihova žića te u njih pita prošteñe. Oni praštaju, i na poziv slikara Vlaha Držića presele se u ñegovu kuću, dokle bude ženidba. „Nakon pet dana u kući Vlaha Držića bilo je sve živo i veselo, slavio se pir Lene Oh- mučević i Ivana Antića“

Prije nego uzmem nož kritike u ruke, treba da naglasim, da je pisac ovoga romana rodom Dubrovčanin: tã iz svake crte provejava dubrovački duh od početka do kraja radnje. Ma koliko proučio i poznao dubrovačke prilike, ne može da ovako vjerno i prodirno o Dubrovniku piše, ko se nije u njem rodio i odgojio.

„Osveta“ naslov je djelu, a uprav dvije su osvete, koje se vrše: jedna podla i zlobna, kad se bahati vlastelin Pijerko Pucić osvećuje na surov način lijepoj Leni i nezimu zaručniku Ivanu, samo za to, što ga ona nije htjela ljubiti, a druga je osveta lijepa i uzvišena, osveta božije providnosti, ondje, gdje se rješava zagonetka Lene i Ivana, gdje postaju mješte brata i sestre — muž i žena. „Ja se osvetih njima“ — riječi su negdašnjega Pijerka a sad oca Ambrozija Pucića — „a Bog se je meni osvetio — jer ih je u vama uskrisio“. Lijepoga li kontrasta u ove dvije osvete!

Roman bez ljubavnoga zapletaja, pa bio i historični, ne može da bude. I kroz naš se roman nit ljubavi vuče s kraja na kraj. Ljubavni se zapletaj osniva na nesretnim stališkim predrasudama, koje su u srednjem vijeku svijetom vladale — a mnoge rane grobove otvorile. Dosta će bit bilo vlastele poput našega Pijerka, koji se redovničkom halinom odjedoše, da ovaj varavi svijet zaborave i tako kakav grijeh iz svoje mladosti okaju, a dosta će bit bilo i lijepih i mladih vladika poput Vojnovićeve Pavle, koje, da ljubav zaborave, u ranoj mladosti za ovaj svijet umriješe, ostrigavši kose i postavši dumne sv. Klare ili sv. Marije! U istoj „Osveti“ nalazimo spomenuta dva taka slučaja. Na jednom mjestu razgovaraju se Nikola Beneša i Ivan Gučetić o kanoniku Gučetiću. Nikola govori: „A što ćeš gosparu Ivo, ti znaš zašto se zapopio. Oh, da je živa lijepa Jelka, pa da ga sad vidi!“ A na drugom mjestu pisac nam priča, kako je Maro Červa ubio popa, te da grijeh okaje, pokaluderio se i vremenom i pravom vlasteostva i on postao opat.

Pisac nam vjerno i lijepo prikazuje javni i privatni život XVI. vijeka u Dubrovniku. Promotrimo glavne tipove. Mare Červa prava je, ukikana dubrovačka vladika od glave do pete. Ambiciozna i aristokratska preko svake mjere. Kao djevojčica pošla je u dumne, ali brzo je odatle pobjegla, jer je prosta gra-

đanka, sestra Pelagija, postala opaticom. „Ona, vladika, smatrala je uvrjedom dostojanstva, da joj starješinicom — pa bilo samo i jedan dan — bude sestra iz prostoga puka“ „Ona da bude jednaka ostalim sestrama u samostanu i da zaboravi na svoj vlasteoski ponos. Nikada!“ „Daleko se držala od građanskoga stališa, jer takav doticaj smatrala je da je ispod ugleda dubrovačke vladike“. Da su i ostala vlastela mislila kako i gospoda Mare, pisac nam govori: „Vlastela joj povlađivala jer istoga kova“. Pa opet nam to pisac lijepo prikazuje, kad se vlastela na posjedu u gospode Mare karaju, ali ipak svi zajedno pjevaju „Nije čovjek kmet — to je ljudski smet — Čobo ljudski smet“. To nam potvrđuje i navedena satira proti vlasteli, koja je upravo historična, izvorno na talijanskom jeziku, te nam baš ova historična satira pokazuje, da pisac nije ni malo u opisu vlastele pretjerao.

Nu ipak svršetkom XVI. vijeka odnošaji su se između vlastele i pučana dosta poboljšali, kako nam to pisac lijepo predočuje na svršetku romana, na piru Lene i Ivana: „Vlastela se nadoše uz pučane, stara vladika Cvijeta Sörgo sjedala je uz Lenu Ohmučević, a dubrovačka Aspazija nazdravljala je slozi vlastele i pučana“.

Lukavu politiku i prepredenost dubrovačku tumači nam lijepo Marin Držić na posjedu u gospode Mare, politiku po kojoj su Dubrovčani nazvani „sette bandiere“: „Ja mislim, da je „svakomu poznato da smo se svakomu klañali, i bogu i „vragu, samo da je nami dobro. Forse smo bili sinčeri? Jesmo „li, molim Vas, bili sinčeri, kad smo god. 1336. Stjepanu Duššanu poslali ambašature da mu se poklonu, a poslije primili „u grad Nedu, polusestru Uroša III., s nezinijem sinovima Ivanom i Alesandrom? Jesmo li bili sinčeri, kad smo in quella „maniera primili mletačke poslanike, Pavla Lauredana i Andra „Contareni, koji su nas molili, da im dodemo in ajuto su četiri „galije proti Ungariji? Sikuro, bili smo sinčeri, kad smo „poslali u Veneciju kondolance kad je pò Zadar god. 1357, „e nello stesso anno ambašature u Ungariju, arčebiskupa Iliju „con quattro nobili, koji su učinili onu šporku aleancu s Ludovikom I., da naš grad dođe pod protetorat Ungarije. Sinčeri „smo, da, kad naši kanonici na dan sv. Vlaha kantaju: Exaudi

„Christe! Domino regi nostro, Hungariae, Bohemiae, Croatiae, „salus, honor, vita et victoria; a poslije denegavamo Ferdi- „nandu I. danak. I onda smo bili sinčeri, kad smo poslali Jera „Gradi i Marinicu Zamañu na kongratulacijon Karlu V.; e nello „stesso tempo Rañinu u Rim i ambasature Sulejmanu, da ih „persvadaju da smo im fedeli. A zašto držimo biskupa Tali- „janca u našem gradu, a kanonike vlastelu?“

Lijepo nam nadaše pisac prikazuje, kako se više puta dogo- dilo, da premda je na vratima vijećnice stalo upečatano „Obliti privatorum, publica curate“, ipak se više puta desilo, da su vlastela iz prkosa jedan prama drugome štogod uglavili, što je bilo i na štetu države. Resti iz prkosa napram Boni izradio je, da se Karlu V. pošale u pomoć proti Aldijeru i Tripolu 13 lada, što je paka, kako je svakomu poznato — nanijelo ve- like štete dubrovačkoj državi. Zanimivo je opisana opreka i prepirka u senatu dana 23 Septembra 1541, dok se došlo do gorñega nesretnoga zaključka.

Da je ipak bilo vlastele, kojim je starija bila korist države nego sve drugo, lijepo nam pisac kaže u osobama: Lukari, Gondula, Držić i Bona.

Vjerno nam pisac prikazuje, kako je dubrovačka vlada uvijek nastojala da skući crkvu pod se, i za to biskup tudin — da se domaći ne uzoholi — ali kanonici, vlastela. Najbole nam se to prikazuje u inkviziciji. Vlada pristaje da se i u Du- brovniku ustroji inkvizicija. Ali kakova? Sva vlast joj je u svjetskim rukama, premda je figurirala kao mješovit sud, i proti vlasteli ne smije da sudi, a kad se imala započet rasprava po inkvizitoru ocu Luci Kravićiću proti jednoj sumñivoj vladici, Dubrovčani „upriješe iz petnijeh žila i izvojštiše, da inkvizi- torni sud bude predan arhibiskupu, s kojijem dubrovačkom senatu bijaše lakše vojevati, jer bez velike ne će on proti vla- steli ustajati!“ Ipak Dubrovnik je nastojao, da se ne bi nikad omrazio Rimu, a ako bi došlo do spora, da spasu državu bili su jako složni i vješti te se svojom diplomacijom znali uvijek izvući. Tako kad je nastao 1581. spor među Dubrovčanima i Rimom radi popa u Trstenici, Dubrovčani šalju u Rim Frana Gondulu i Vlaha Držića, koji izvojštiše za Dubrovnik sjajnu pobjedu kod rimske stolice.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Pisac nam vjerno predočuje, kako je dubrovačka vlada veoma teško poduzimala korake proti vlasteli, pa i ako su što nemoralno učinili, dok ih je strogo kažnjavala, ako su se što ogriješili o državu. Svak je u gradu znao, da je Pucićevo maslo naprasita smrt Iva i Lene . . . ali ipak stvar se zabašurila.

Svak je u gradu znao da je Antun Kaboga silom oskvrnuo petnaestogodišnu Riječku Jelu Šestović . . . ali je gospoda Mare Červa našla način kako će stvar fino zabašurit, a iznijeti da ju je oskvrnuo Kaboge djetić! Napomiñe nam ova zgoda onu priču od „sto i jedan dukat“, što još u dubrovačkom puku kola. Vlastelin oskvrnuo djevojčicu iz puka. Naputio pučanina da je vjenča, a obećao mu sto i jedan dukat. Ovaj je uzeo, ali mješte sto i jedan dukat, primio je stô (stolac) i jedan dukat. „Dô sam ti, što sam ti obećô“, rekao mu je vlastelin: „Stô i jedan dukat, a ti, ako si me naopako razumio, ja ti kriv nijesam“.

I sa psihološke strane pisac je lijepo uspio, osobito kad nam predočuje grizñu savjesti ohologa Pijerka Pucića. Dañu i noću savijest ga grize i ne da mu mira, te ga dovodi do skrajnosti: ide da se strmoglavi. Ali tu božija providnost ne će smrti grešnikove, hoće da se pokaje i da žive. Iz očite smrti spasava ga, po božijoj providnosti, otac Ivan Dremežić, i Pucić se kaje i plače nad učinenim nedjelom, kaje se toliko, da od bahatoga i ohologa Pijerka postaje skromni i ponizni otac Ambrozij!!

Jedinstvenost radñe proteže se od početka do svrhe, i ako jezgra čina tek u V. poglavlju počinje.

Plastika u opisima javnoga i privatnoga života XVI. vijeka u Dubrovniku izvrsna je i vjerna. Razgovor na posjedu u gospode Mare Červa tako je živahan, tako prirodan, da ti se čini, kad ga čitaš, da se i sam nalaziš na posjedu. Opis sjednice u senatu, pojedini razgovori između vlastele i opis svečanosti sv. Vlaha god. 1542, prenose čitaoca u ono davno doba, te mora pri čitañu da se zaustavi, pak da malo razmišlja ako je iole Dubrovčanin. Opis Petke, Napuļa i Janikola u Rimu čine ti se da su kistom uhvaćeni, osobito prvi, koji — slobodno mogu reći — ni malo ne zaostaje za Vodopićevim opisom gruške luke.

Tehnika romana sasvim je dotjerana, a jezik u njemu dijelom čisto književni a dijelom dubrovački dijalekat.

Dobro je pogodan dijalekat, a inače jezik je lijep, pravi narodni. Cijenim da je pisac zato opisao razgovore među vlastelom i one u senatu u dijalektu, jer je hotio uđrit na roman pravi bijeg Dubrovčanizma: ta iz dubrovačke je povijesti. Poznato je naime, da su vlastela u senatu govorili samo latinski i talijanski; drukčije nijesu smjeli. Ali naravno u času, uzbuđenosti govorio je svak, kako mu je lakše na jezik dohodilo, a to je „naški“, biva ni hrvatski ni talijanski, nego dubrovačkim dijalektom. Knez je govorio talijanski ili latinski, i zato nam je pisac kneževe govore naveo u čistom književnom jeziku. Vlastela (a i puk) su također na šetnji i na posjedu govorili u dijalektu, i zato je pisac razgovore njihove na ulici i na posjedu naveo u dijalektu.

U opće mladi je pisac ovim prvim romanom dobro uspio, te mu želimo, da što skorije opet obogati našu književnost kojom novom radnjom.

* * *

Više puta sam se šetao i ja, a biće i mnogi čitatelji, ubavom Petkom, ali na negdašnju kuću vlastele Beneša, poslije Ohmučevića a sad vlašćine Konstantinovića, nijesam se osvrnuo, ako ne, kad su bila otvorena vrata bašće, da pročitam starinski natpis, uklačen u zid od crkvice, koja se u vrtu nalazi*), ali sad će se, mislim, više čitatelja i čitatelica, kad onudar prođu, pred kućom zaustaviti . . . da promišljaju o bijednoj Leni i tužnom Ivanu.

*) Natpis je latinski a potječe iz 13-oga vijeka.

ČEMPRESIMA NA MIHAJLU.

— I. E. —

Divskog hreka i jakijeh grana,
Koje skriva lišće neuve'lo,
Nad grobovini visite se smjelo,
Kao straža mučaljivog stana,

U bijegu nebrojenih dana
Vidjeli ste mnokrat opijelo,
I pod vama što god je sagñelo,
Žilam vašim to bijaše hrana.

Naraštaji istrunuše tuna,
Gdje života sniješe ih vali,
Kao drvle razbijenih čuna.

Mraz vas bije, i žaropek pali,
Vi stojite tvrdi usred grunâ,
I radosti tudi i pečali.

EPIGRAMI.

— I. E. —

I.

Rotšild, Morgan i Kenedi.
No gomilam zlata sjede,
Al' robuju isto žedi,
Svjecko ništa koja prede!

II.

Karijera milijardera
Sličī onoj grebodera,
Jer lopatom grću oba
Zlato, blato, tik do groba!

III.

Filistru je ovaj svijet more,
Gdje pretile ribice se love;
A ne vidi goleme kitove
I čudesa druga koja ņore!

IV.

Zaman mozak mudraca se c'jedi,
Da šaradu ugonene veļu;
N'jema svinga na stijeni sjedi,
Dok svjetovi u sebi se meļu!

BIJEŠKE.

U kratkom životu ovoga lista broj 19 bio je koban. Prve godine izlaženja taj je broj stigao čitaocima kasnije i s bijelim pročeljem, jer je vlast bila zaplijenila prvo izdanje radi „veleizdajničke“ Bokeške noći, a ovaj današnji stiže im također kasno, s prvim listom u crnini, radi smrti osnivaoca i urednika ovoga lista A. Fabrisa. U onome labudska pjesma Trojanovićeva, a u ovom posljednji članak iz pera Fabrisova. U bjelini prvoga nikla je crnina drugoga, i kao što je onda trebalo preštamovati prvi tabak, tako ga je i ovoga puta trebalo prekrajati.

Pobrinusmo se onda, da s ljudske vođe ne bude prekidaња u izlaženju lista, pa evo toga ne će ni sada biti. Nastojaćemo da do kraja ove godine „Srd“ izlazi redovno kao i do sada, a budući život njegov stoji u voji i do broti saradnikâ i pretplatnikâ.

* * *

Izuzetno donosimo u ovom broju ocjenu g. J. Onyszkiewicza o Osveti, noveli našega stalnoga saradnika M. de Valois. Obično se ne ocjeњуju u istom listu radovi, koji su u njemu izašli, radi sasvim razumljivih razloga. Ovaj izuzetak učinili smo toga radi, što je kritičar Osvete Hrvat i što ga na to niko nije potakao, već je svojevojno progovorio o jednoj lijepoj pojavi.

* * *

U ovom broju u radni prof. A. Vučetića o zgradi Velikoga Vijeća i jednom prizoru, što se u njemu odigrao, kako sâm pisac pomišne, onaj prizor bio je već prije priopćen u „Srd“ od g. Luja kneza Vojnovića, ali ipak, po našem mišljenju, ni ovo ponavljanje nije suvišno, jer je onaj prizor u drugom obliku prikazan, a osim toga imamo lijepih podataka o bivšoj zgradi Velikoga Vijeća.

* * *

O svečanostima krunisaња kralj Petar odlikovao je između ostalih ove književnike: Sima Matavulja i Stevana Sremca ordenom sv. Save III stepena, Milorada Mitrovića istim ordenom IV stepena.

* * *

Na 26. pr. mj. bilo je u Budišinu (u Saskoj), središtu Lužičkih Srba, svečano otvorenje „Srpskoga Doma“. Ovomu znamenitom času za Lužičke Srbe učestvovali su Česi, Srbi i Poljaci. U ime Matice Srpske u Novom Sadu bio je Antonije Hadžić i Milan Savić. Na proslavi su se držala predavanja. Poslije predavanja odaslanstva su predavala svoje darove (u novcu) Lužičkoj Srpskoj Matici.

* * *

Više srpskih književnika u Biogradu sastalo se, da progovore o izdavanju i uređivanju Južnoslovenskog Almanaha. Za predsjednika konferencije bio je izabrat Simo Matavulj. Riješeno je, da se u almanah unesu radovi samo živih književnika i umjetnika, dalje da se mogu uvesti već štampane stvari, kao i nove, koje uređivački odbor izabere u dogovoru s

piscima. Teksta u almanahu biće 40 štampanih tabaka, po 10 tabaka za svaku narodnost. U odbor, koji će uređivati srpski odjelak almanaha, izabrani su: Pavle Popović, Ľuba Jovanović, Risto Odavić i Dr. Jovan Skerlić od strane kniževnika, a Ľubo Nešić i Sv. Petrović od strane velikoškolske omladine.

Neka nam ne zamjere biogradski kniževnici, što ćemo im primijetiti, da nikako ne razumijemo, da se u izvanredan almanah, kao što je ovaj južnoslovenski, mogu unijeti i štampane stvari. Barem bi tu trebalo da budu novi, originalni i lijepi radovi.

* * *

Vlada krajevine Srbije odlučila je, da se izradi naročita Spomenica, koja bi imala da obuhvati svečane dane krajeva krunisańa i miropomazańa s kratkim opisom svih svečanosti. Ova spomenica biće u obliku povećega albuma s ilustracijama najvažnijih momenata s krunisańa i miropomazańa krajeva.

* * *

Praška izdavačka knižara Lajhtera preduzela je velik kulturnan pot-hvat, da izda „Češke pisce XIX vijeka“. Za uređivańe biće pozvani najbolji poznavaooci češke kniževnosti i kritičari. Na čelu uredništva je prof. J. Volček. Djelo će biti dosta cijeno, da bude pristupačno i širim slojevima češkoga naroda.

* * *

„Omladinski Glasnik“ u Beču počeo je izdavańe omladinske knižnice, od koje je već izašla kniđa prva: Obrazovańe voļe, napisao Źil Pejo, sa osamnaestog francuskog izdańa preveo Vasa Stajić. Kniđa je štampana u Srijem. Karlovcima u Srpskoj Manastirskoj Štampariji.

Naslov kniđe i broj izdańa њenih pokazuju i dobrotu њenu i dobar izbor sa strane „Omladinskoga Glasnika“. Pa i sâm pisac Peyot pri izradi svoga djela poslužio se djelima prvih svjetskih pisaca, koji su otrag kniđe azbućnim redom nabrojani.

Obrazovańe voļe u mladih i malih naroda jedna je od glavnih stvari, jer dobre, ustrajne, odlučne voļe fali i u Srbã...

* * *

U velikom djelu: Die Rechtsforschung in internationalem Verkehr, herausgegeben von Dr. Franz Leske und Dr. W. Löwenfeld. Vierter Band — najprije je izašlo pa odatle napose preštampano ovo djelo: Montenegro. Eherecht, von Milan Paul Jovanović, Vukovar a. d. Donau. S. 915. 8°. Berlin Carl Heymanns Verlag 1904.

Rećenomu djelu, kako piše „Srpski Glas“, predmet je, da objasni na osnovu narodnih pravnih običaja crnogorsko braćno pravo. Pri tome pisac je pisao o pravnim običajima i narodoslovnim prilikama Crne Gore, iznio je pred strani naućni svijet svoje poglede o narodnim pravnim običajima i novim zakonskim ustanovama Crne Gore i o њenom golemom bogatstvu u raznim pravnim običajima i poslovicama. Jovanović udara na to, da u Slovena treba slijediti prirodni razvitak prava.

Umjetnost.

Kralj Petar veoma se interesuje za južno-slovenski umjetničku izložbu. Do sada ju je tri puta posjetio. Odredio je oko 40.000 dinara za kupovanje slika. Prigodom treće posjete odabrao je umjetničke darove, koje namjera da otkupi. Evo tih radova:

Od Srbâ: g.gje B. Vukanovičke: U bašti, Ciganski logor (duplikat), Djevojčica, Nasloňaća u koži; Đorđa Jovanovića: Crnogorac na straži, Vuk Karađić, Zora oslobođenâ; Josipa Danilovca: Idila kod željeznice i Bečki kraj; Paska Vučetića: Akt (studija) i Glava (studija); Riste Vukanovića: Portrait (studija); Uroša Predića: Mali filosof i Al. Sekulića dva pejzaža.

Od Bugara: Ivana Angelova: Bog dao, Bog uzeo i Ivana Mrkvičke: Iz skore prošlosti.

Od Hrvata: Bele Čikoša: U hrvatskom kršu i Iz Hrvatskog Primorja; B. Šenoe: Letnje veče na Savi; I. Tišova: Slavonska idila; J. Bužana: Kod fonografa i Starica iz zagrebačke okoline; K. Crnčića: Jutro na Jadranskom Moru i Na teraci; Frangeša: Atlet, savijač gvožđa, i Isus prijatelj djece; R. Valdeca: Biskup Štrossmajer (profil); T. Krizmana: 4 litografska rada; C. Medovića: Rimljanka, Kuna u Dalmaciji i Mrtva priroda.

Od Slovenaca: Birole: Crkva na brijegu; Novakove: Mapa; Iv. Grohara: Selo Okulis; U. Ajleca: Mladi Faun (kip); R. Jakopića: Pod brezama; I. F. Vesela: Bajke; dvije slike Mat. Jamé.

Još su i imućni privatnici kupili slika. Između tujeh spominemo Sima Matavuļa, koji je kupio neke Muratove slike, D.ra Voju Velkovića i druge.

Hrvatski umjetnici potpuno su zadovoljni rezultatom, i moralnim i materijalnim, južnoslovenske umjetničke izložbe.

Pozorište.

Ćirićevo pozorišno društvo 15. o. m. otpočima u varaždinskom gradskom pozorištu gostovanje. Društvo broji 28 umjetničkih sila. Na repertoaru ima 40 komada, novih drama, komedija, opereta i igrokaza s pjevanjem. „Ćirićevo društvo, veli „Obzor“, stoji na visini svoje zadaće, pa zaslužuje, da mu i općinstvo nagradi neumorno nastojanje njegovo.“

* * *

Berlinska pozorišna censura zabranila je predstavljanje nove Blumenthalove drame Mrtvi lav. Auktor uzeo je predmet iz savremene povijesti, biva, događaje prije i poslije otpusta Bismarcka, te očito ima u drami pojava, koje se tiču cara Vilhelma i kneza Bismarcka. — Spomenuta Blumenthalova drama predstavljaće se u Beču u „Deutsches Volkstheater“ (Němačkom Narodnom Pozorištu) na 29. o. m.

